

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4 | 2021

8. 12. | Ornitolog na drátě: 22. díl Zimní hosté (nejen) na krmítku; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- 18.–19. 12. | Zimní sčítání vodních ptáků ve středních a východních Čechách; scitanistc.webnode.cz
25. 12. – 7. 1. | Druhé zimní sčítání v rámci liniového sčítání druhů (LSD); birdlife.cz/lisd
- 7.–9. 1. | Třetí ročník sčítání ptáků na krmítkách; ptacihodinka.birdlife.cz
12. 1. | Ornitolog na drátě: 23. díl; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- 15.–16. 1. | Mezinárodní sčítání vodních ptáků; waterbirdmonitoring.cz
9. 2. | Ornitolog na drátě: 24. díl; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- leden a únor | Vycházky ke Světovému dni mokřadů na mnoha místech republiky; aktuální informace na birdlife.cz

Plán exkurzí ČSO na rok 2022

Foto: Michal Šedó

Izrael | březen | Desetidenní letecký zájezd na pozorování jarní migrace.
Kozmické ptačí louky, CHKO Poodří, SV Morava | *konec dubna* | Víkendový autobusový zájezd s vlastní dopravou na místo.
Camargue a kaňon Verdon | 3.–8. 5. | Autobusový zájezd, přesun termínu z roku 2020.
Krkonoše | červen | Autobusem na víkend za vysokohorskými ptáky.
Irsko | 3.–10. 7. | Letecký zájezd za koloniemi mořských ptáků.
NP Hortobágy | 13.–16. 10. | Autobusem do Maďarska na podzimní tah jeřábů.

Plán exkurzí je pouze orientační. **Sledujte aktuální informace** na birdlife.cz/exkurze.

Vánoční dárky od ČSO Udělejte radost lidem i ptákům

eshop.birdlife.cz

Objednávky vyřizujeme do 20. 12. 2021,
možný i osobní odběr do 20. 12. 2021. Poté do 10. ledna 2022 zavřeno.

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXVIII, číslo 4/2021

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00, Praha 5 – Smíchov,
 tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka;
Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz |
Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kamieniecká**, barbora.kamieniecka@nature.cz |
Jiří Sládeček, sladeczek@psp.cz | **Věra Sychrová**, sychrova@birdlife.cz |
Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktor**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. **Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 350 Kč.**
 Obsah a některá čísla najdete v pdf na birdlife.cz/ptacisvet.
 Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz) | Tisk: **Grafotechna plus, s. r. o., Praha**

Jazyková korektura: **Milan Bronclík**

Toto číslo vyšlo 26. 11. 2021 v nákladu 5650 výtisků.
 Uzávěrka příštího čísla je 15. 1. 2022. Vyjde v únoru.
 Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.
 Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.
 Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Sýkoňce vousatá (*Panurus biarmicus*) na snímku Karla Šimečka.
 Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.
 Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptacisvet
 a profil na Facebooku [facebook.com/Ptacisvet](https://www.facebook.com/Ptacisvet).

Obsah

- 1 | Úvodník / *Alena Klvaňová*
 1 | Z terénu i z kanceláře / *Věra Sychrová*
 2 | **Co přinesl poštovní holub**
 3 | **Letem ptačím světem Bány Kamieniecké**

Z domova

- 4–5 | Zajímavá pozorování od dubna do října / *Jan Grünwald, Jan Studecký*
 6 | Na hotelu v Olomouci / *Tomáš Grim*

Rozhovor

- 7–9 | Ptáci mi byli vždycky nejbližší. Rozhovor s Karlem Štastným / *Alena Klvaňová a Jaroslav Cepák*

Objektivem...

- 10–11 | Objektivem Karla Šimečka

Zajímavosti z ptačí říše

- 12–13 | Strdimilové a jejich nektarodárné rostliny v Kamerunu / *Kryštof Chmel a Štěpán Janeček*
 14 | Pokus o rekonstrukci historického vývoje početnosti ptáků v Česku / *Jiří Reif*

Poznáte...?

- 15–17 | Poznáte introdukované vrubozobé? / *Karolina Mikšlová a Alena Klvaňová, Jan Hošek*

Mladým ornitologům

- 18 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
 18 | Polet se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

- 19 | Dronte v říši divů / *Daniel Razím*
 19 | Káně lesní (*Buteo buteo*) / *Radek Fridrich, Petr Gajda*

Nové knihy v e-shopu ČSO

- 20 | Ptačí hlídka – knížka se skrytou historií / *Miroslav Urban*

V ohrožení

- 21 | Nový Červený seznam ptáků Evropy / *Alena Klvaňová*

Zajímavosti z ptačí říše

- 22–23 | Dva sokoli ze Sokolova / *Lenka Rozsypalová a kol.*
 23 | DDT to nebylo / *Josef Chytil*
 23 | Vyplatí se ještě migrovat na sever? / *Alena Klvaňová*

Rady, tipy, návody

- 24 | Pomáháme ptákům, aby se nezabíjeli na sklech / *Gabriela Dobruská*
 25 | Gimbalový stativák / *Tomáš Grim*
 26 | Zimní sčítání kání / *Hynek Škořepa*

Ze života ČSO

- 27 | Jak probíhal Kurz určování ptáků v době koronavirové? / *Ondřej Belfín, Jakub Hlaváček a Josef Rutterle*
 29 | Zimní přikrmování ptáků je radost, ale i zodpovědnost / *Alena Jechumtál Skálová*

Za ptáky do světa

- 30–32 | Na Varanger v zimě / *Zdeněk Souček*

Již brzy vyjde nová Sylvia!

- Jaké je rozšíření a početnost chřástala polního u nás?
- Jak se změnila potrava výra velkého na Českolipsku v posledních 80 letech?
- Jaké hnízdní prostředí obsazuje strnad zahradní ve Slezsku?

Všechna čísla od roku 1936 na birdlife.cz/sylvia.

Předplatné na eshop.birdlife.cz
nebo moje.birds.cz.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 5 500 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Letos na jaře jsem při Liniovém sčítání druhů zažila nepříjemný, až děsivý zážitek. V zemědělské krajině blízko Prahy jsem po dobu téměř dvaceti minut nezaslechla zpěv ani jednoho ptáka. Ihned mě napadlo sousloví „tiché jaro“, jímž svou přelomovou knihu *Silent Spring* z roku 1962 pojmenovala Rachel Carsonová, která upozornila na škodlivý vliv pesticidů užívaných v zemědělství. Letos kniha shodou okolností poprvé vychází v češtině a možná nejde o žádnou náhodu – vždyť pokles biodiverzity stále pokračuje. Právě úbytek polních ptáků byl ve Velké Británii v roce 1962 jedním z impulzů k zahájení prvního pravidelného monitoringu změn početnosti ptáků. Postupně se přidávaly další země a mezi nimi díky průkopníkovi kvantitativních metod studia ptačích populací u nás Karlu Štátnému jako čtvrté v pořadí i tehdejší Československo. Údaje se pak od roku 2002 každoročně sbíhají do naší kanceláře, kde koordinujeme program mezinárodního monitoringu běžných druhů ptáků. Zásluhou tisíců dobrovolníků, kteří rok co rok sčítají ptáky v téměř třiceti zemích Evropy, dnes máme nej kvalitnější soubor dat o změnách biologické rozmanitosti, jemuž se co do časové řady i rozlohy, kterou pokrývá, žádný jiný v Evropě nevyrovná. Kromě přijetí námi publikovaných indikátorů běžných druhů ptáků v roce 2005 mezi Strukturální indikátory a indikátory udržitelného rozvoje EU se tyto údaje staly také jedním z podkladů pro Červený seznam ptáků Evropy (viz str. 21), který letos v říjnu přinesl varovné poselství – každý pátý ptačí druh je ohrožen vyhynutím.

O výrazném poklesu ptačích populací svědčí i další dvě studie, které jsme uveřejnili letos v listopadu. Spolu s kolegy z Královské společnosti pro ochranu ptáků (RSPB) a BirdLife jsme ztráty od roku 1980 vyčíslili na 600 milionů jedinců, a to zejména polních a lučních druhů. Znamená to, že dnes v přírodě potkáme o šestinu méně ptáků, než tomu bylo v dětství mé generace. Zatímco v případě vzácných druhů se ukazuje, že Směrnice o ptácích a Směrnice o stanovištích fungují a úbytek řady chráněných druhů se díky cílené ochraně podařilo zastavit, běžní ptáci nám mizejí před očima. Poznává to každý z nás při procházce přírodou. Jak jsme s kolegy z Východoanglické univerzity zjistili v druhé analýze, jarní ptačí koncerty jsou v důsledku dlouhodobého úbytku ptačích společenstev stále tišší a méně pestré. Prostřednictvím ptačího zpěvu se přitom utváří a posiluje kontakt člověka s přírodou a ukazuje se, že pravidelný pobyt v druhově rozmanitém prostředí zlepšuje jak naši fyzickou kondici, tak psychickou pohodu a pocit štěstí.

Prála bych si, aby naše výsledky pomohly veřejnosti a politikům uvědomit si vážnost situace, docenit přínos biodiverzity pro kvalitu lidského života a promítnout snahu o její zachování do právě připravovaného unijního zákona o obnově přírody v rámci Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030.

Alena Klvaňová

Foto: Petr Klvaňa

Foto: Martin Palánek (phototrip.cz)

Přelomový rozsudek pro traviče dravců byl potvrzen. Odvolací krajský soud v Českých Budějovicích potvrdil 2,5 roku odnětí svobody s odkladem na 3,5 roku pro muže, který v březnu 2019 otrávil u Mečichova orly mořské a krkavce velké. Rozsudek je pravomocný. Česko se historicky prvním odsouzeným travičem zařadilo ke státům, které svoji přírodu chrání důsledně a svévoli travičů netolerují. K dopadení traviče významně přispěla psí jednotka ČSO psovodky Kláry Hlubočká, která se psy Vikym a Irbis pátrá po otrávených návnadách a jejich obětech a podklady předává policii. Děkujeme všem, kteří se na úspěšném vyšetření a ukončení tohoto případu podíleli!

✎ **Po loňské euforii z téměř stovky vyvedených mláďat sýčků jsme jich letos spočítali jen 48.** Může za to kolaps populace hrabošů, kterými sýčci mláďata přednostně krmí, a také dlouhá a na sníh bohatá zima a následné chladné jaro, které někteří dospělí sýčci nepřežili. Sýček je v Česku s počtem asi sto párů na pokraji vyhynutí. I proto byl pro tuto malou sovu loni vypsán záchranný program pod záštitou Ministerstva životního prostředí ČR.

✎ **Třicet dobrovolníků z celé republiky se v létě zúčastnilo brigády na Josefovských loukách.** Díky rekordní účasti se podařilo splnit náročnější úkoly, jako byly oprava cesty ve vstupním areálu, seč a sklizeň trávy, podsekání ohrady či příprava pastvy kolem Slavíkovského ptačnicku.

✎ **I letos na Josefovských loukách vyhnízdil hlavní cílový druh vodouš rudonohý.** Hnízdění bylo obtížné sledovat, protože ptáci si vybrali málo přehlednou část parku. Přesto se na začátku července podařilo vyfotografovat odrostlé mládě. Josefovské louky zůstávají jedním z mála míst v Česku, kde tento vzácný bahňák hnízdí.

✎ **Dobré zprávy přišly i z ptačího parku Kosteliska, kde vyhnízdil ohrožený chrástal kropenatý žijící velmi skrytě.** Dospělého ptáka s mláďetem v srpnu vyfotil Tomáš Oplocký. Skvělé informace o tom, které druhy na Kosteliskách žijí, získáváme i z fotopasti. Ta zachytila například lovcí mladou volavku červenou.

✎ **Na Mnišských loukách se letos dařilo vzácným kachnám – čírce modré a kopřivce obecné.** Oba druhy tu vyhnízdily a my se těšíme, že se stanou stálými obyvateli ptačího parku ČSO u České Lípy.

✎ **Po letní přestávce každou druhou středu v měsíci vysíláme pořad Ornitolog na drátě.** V podzimních dílech jsme se věnovali bahňákům, určování ptáků i dravcům v zimě. Všechny díly najdete na stránce birdlife.cz/ornitolog-na-drate.

✎ **První akci pro veřejnost na Mnišských loukách jsme uspořádali v polovině září.** Nočního „lelkování“ nazvaného podle jednoho z obyvatel parku se zúčastnilo 60 návštěvníků. Po setmění jsme měli štěstí především na netopýry včetně vzácného netopýra althathoe, který byl popsán jako nový druh teprve v roce 2001. Potěšily nás i rosničky, kuřky či čolci. Po rozednění jsme pozorovali luňáky červené i symbol Mnišských luk jeřáby popelavé.

✎ **V akci Týden skleněného zabijáka jsme vyzývali veřejnost, aby pátrala po prosklených plochách, kde se zabijejí ptáci.** Díky údajům od veřejnosti jsme získali argumenty, které nám pomohou v jednáních s majiteli a provozovateli nebezpečných objektů. Svá pozorování prosím i nadále vkládejte na birds.cz.

✎ **Jihomoravská pobočka ČSO začátkem října uspořádala brigádu v ptačím parku Kosteliska.** Sešlo se 49 dobrovolníků, kteří pomohli s péčí o pozemky u Dubňan, kde vzniká nový ptačí park ČSO.

✎ **Více než 28 tisíc lidí se o prvním říjnovém víkendů zúčastnilo evropského Festivalu ptactva.** Lidé na 1800 akcích pozorovali přes 7 milionů ptáků na cestě do zimovišť. V Česku 48 akcí navštívilo přes 1300 lidí. Nejpočetnějším pozorovaným druhem byl u nás holub hřivnáč, v celé Evropě pěnka obecná.

✎ **V říjnu jsme uspořádali dva semináře na ČVUT v Praze, kde jsme seznámili architektky, stavaře a projektanty s problematikou narázů ptáků do skel.** Lukáš Viktora, odborník ČSO na ochranu ptáků ve městech, vysvětlil, proč k narázům ptáků do moderních budov dochází a jak problém efektivně řešit. Další termíny seminářů nejenom na toto téma najdete na webu birdlife.cz/vzdelavani-dospelych.

Krkavec na zahradě

Foto: Hana Malichová

Na své zahradě, která leží u chaty na polosamotě nedaleko lesíku, mám několik pitek pro ptáky. Vystřídá se u nich nejen mnoho druhů ptáků, ale i ježci, žáby, vodní hmyz, srnky nebo liška. Ptáci svádějí bitvy, či ta voda je, hlavně kosi – když se jeden koupá, druhý se nesmí ani přiblížit. Mám velkou radost, že od loňského léta se tu objevuje i nový host – krkavec velký.

Hana Malichová, Cheb

Jak se krkavci domlouvají?

Text a foto: František Novotný

Jednoho červencového rána chvíli po východu slunce jsem seděl na kazatelně na louce mezi menšími lesíky, kde byly kotoúče balíkováného sena. Bylo dosti chladno a na louce byl slabý mlhavý opar. V dále jsem zaslechl typický chraplavý hlas a po chvíli usedli na balíky sena dva krkavci a začali je prohledávat, zdali by nenašli něco k snědku. Netrvalo ani půl hodiny a postupně přilétlo kolem patnácti krkavců.

Prohledáváním balíků sena strávili asi dvě hodiny. Totéž se opakovalo v dalších třech dnech.

V honitbě máme tři menší lesy, ale bez vysokých stromů, na kterých by krkavci mohli zahnízdit. Nepravděpodobně se zde vyskytuje a přelétává pár, ale jejich hnízdění jsem nezaznamenal. Zajímalo by mne, jak funguje jejich dorozumívání, když najdou větší množství vhodné potravy.

Odpověď redakce

Krkavci jsou mezi ptáky, ale i v rámci čeledi krkavcovitých jedineční svou inteligencí a složitým sociálním chováním včetně třeba sklonů ke hře. Hnízdit začínají velmi brzy, už v únoru, a po vyvedení obvyklých pěti mláďat se zdržují v rodinných skupinách. Jejich členové spolu téměř neustále komunikují, a vyvinuli si proto poměrně složitý „jazyk“. Jejich hlasové projevy jsou bohaté, i když některé nuance lidský sluch ani nezvládne postřehnout, a dokážou jimi sdělit celou řadu podrobností, čehož využívají i při potravním chování. Hledání potravy u krkavců probíhá

tak, že v rozestupu několika desítek až stovek metrů létají nad krajinou a zrakem pátrají po vhodných zdrojích. Svůj nálezný pak okamžitě oznamují specifickým voláním, které je slyšitelné až na vzdálenost několika kilometrů. Ptáci volají většinou v případech, že je potravní zdroj bohatý, dělitelný, nebo obtížně přístupný. U krkavců bylo prokázáno, že hlasem dokážou vyjádřit i to, o jakou potravu se jedná, kde se nachází a kolik jí je. Příjemce volání z něj ale také zjistí, kdo signál vydává a jaká je jeho motivace. Tou je většinou fakt, že přilákáním dalších jedlíků

Netradiční umístění hnízda husice nilské

V posledních letech je možné pozorovat husice nilské na mnoha lokalitách po celé republice. Na Pardubicku jsem první hnízdění prokázal 4. 6. 2012 nálezem hnízda se sedmi vejci na písničku Čeperka. Postupně se pak husice začala šířit na další rybníky v okolí.

Na jaře roku 2020 jeden pár husic, který hnízdl v Rábech na malém rybníku za obcí, s oblibou zaletoval na hrad Kunětická hora, kde sedal na střechu kapličky. V letošním roce si pravděpodobně stejný pár vybral hrad za místo ke hnízdění. Ptáci se od jara zdržovali pod hradem na polní louži a během dne zaletovali k hradu, pokaždé několikrát zakroužili kolem a občas usedli na římsu nebo vlezli do otvorů ve zdi hradu.

Dne 19. března mi volá kastelán hradu, že pozoruje husice nilské, jak jedna vlétla do otvoru, kde zůstala, a druhá zaletuje do vedlejších otvorů, odkud vyháňají hnízdící kavky obecné. Ráno 26. dubna po sedmé hodině husice stojí na skále pod hradem a volají mláďata z hnízda dolů. Za půl hodiny jsou mláďata dole. Po deváté hodině ranní je celá rodinka na polní louži a pokračuje přes obilné pole směrem k rybníku. Cestou ještě musejí přejít silnici a řepkové pole. V 11 hodin dorazí k plotu u rybníka. Všech osm mláďat proskočí plotem a dospělé plot přeletí. Celou trasu, dlouhou přibližně 1 km, tedy husice v pořádku zvládnou.

Jiří Česák, Ráby

Husice přilétá přes hradby k hradu Kunětická hora na Pardubicku

Foto: Miloslav Kaplan

a vytvořením hejna snižuje riziko predace nebo zvýší šance na získání potravy v případě, že se ji chystá sebrat jinému konzumentovi, který si ji brání. Pokud signál obsahuje takové informace o okolnostech, za nichž je vydáván, nazýváme ho funkčně referenčním. Takové signály ptáci vydávají většinou při střetu s predátorem, zatímco v kontextu potravního chování jsou velmi ojedinelé a byly popsány jen u několika druhů, včetně právě krkavců.

Alena Klvaňová

Hynou mořští ptáci kvůli oteplování moří?

Foto: Keith Marley (New Arc)

Alkouni úzkozobí ošetřovaní ve stanici New Arc, která je největší záchrannou stanicí pro volně žijící živočichy v severním Skotsku

Stovky mrtvých a vysílených mořských ptáků byly na konci srpna a začátkem září nalezeny na téměř 500 km dlouhém úseku pobřeží Severního moře od severovýchodního cípu Anglie až po Orknejské ostrovy. Mezi mrtvými ptáky nalezenými na březích, na mořské hladině i podél řek byli alkouni úzkozobí, racci tříprstí, alky malé i papuchalci. Ptáci byli vyhublí na kost jen s polovinou své obvyklé hmotnosti. Ptačí chřipku vědci po provedených pitvách vyloučili. Příčinou katastrofy mohla být i otrava jedem produkovaným mořskými řasami, ale odborníci se spíše shodují na jiném viníkovi. Je jím klimatická změna, která způsobuje oteplení mořské vody v oblasti. V jejím důsledku se některé druhy ryb, jež ptákům slouží jako potrava, stahují do větších hloubek, a nelze je tak snadno ulovit. Tuto teorii podporuje fakt, že většina nalezených ptáků byli mladí jedinci, kteří ještě nemají velké zkušenosti s lovem a nedokážou se potopit do větších hloubek. Přestože se některé ptáky podařilo ve specializovaných centrech zachránit, většinu již nebylo pomoci. Vědci nyní podrobně prozkoumají těla uhynulých jedinců a hlavně budou na jaře monitorovat hnízdní kolonie, aby zjistili dopad této tragédie na místní populace mořských ptáků.

Podle *The Independent*

Aby byly větrné elektrárny spásou, nikoli hrozbou

Jedním z řešení, jak vyrábět elektrickou energii a zároveň zmírnit dopady klimatické změny, je využití obnovitelných zdrojů energie – slunce, vody, větru. EU ve své strategii snižování spotřeby fosilních paliv a produkce oxidu uhličitého navrhuje, aby bylo do roku 2050 z větrných elektráren vybudovaných u mořského pobřeží syceno 30 % evropské poptávky po elektrické energii. To je dvacetkrát více, než je kapacita stávajících mořských elektráren. Jenže i tato cesta má svá úskalí. Větrné farmy mohou představovat velké nebezpečí pro ptáky, zejména pokud jsou postaveny v jejich migračních trasách. Kromě přímé kolize s větrnými turbínami ptákům hrozí, že přijdou o místa důležitá pro lov potravy, případně budou muset měnit tahové cesty, což pro ně bude znamenat velké ztráty energie. Ve spojení s dalšími nástrahami, které lidé mořským ptákům připravují – ropným znečištěním, lodní dopravou, rybolovem –, mohou být větrné elektrárny reálným nebezpečím. Ohroženy jsou zejména druhy jako terej bílý či velcí racci. Aby se dopad výstavby elektráren na populace mořských ptáků v Baltském a Severním moři minimalizoval, spojili vědci a ornitologové z BirdLife International své síly a shrnuli četné zdroje dat o výskytu a početnosti mořských ptáků v této oblasti

Foto: Blake Matheson (CC-BY-NC 2.0)

Jedním z druhů potenciálně ohrožených větrnými elektrárnami na mořském pobřeží je i racek polární

ve zprávě, jež by měla být klíčovým podkladem při plánování výstavby mořských větrných elektráren. S využitím odborných znalostí a vědeckého výzkumu tak lze stavět elektrárny, produkovat čistou energii a zároveň minimálně zasahovat do života mořských ptáků a dalších druhů, jimž je souzeno sdílet s námi tuto planetu.

Podle *BirdLife.org*

Hejna špačků nejsou jen divadelní představení

Foto: Sergey Yeliseev (CC BY-NC-ND 2.0)

Špačci jsou v hejnu lépe chráněni před útoky dravců, například luňáků hnědých

Alespoň na závěr z veselejšího soudku. Kdo někdy pozoroval početné hejno špačků a jejich vzdušnou akrobacii, musel být tímto divadlem ohromen. Ptáci se v hejnu doslova přelévají, hejno působí jako jeden obří organismus a lze jen těžko pochopit, že mezi ptáky nedochází ke kolizím. Zákonitosti

pohybu ptáků v hejnu studovali italská vědci – nejen ornitologové, ale i matematici a odborníci na kybernetiku – a v roce 2011 seznámili veřejnost s výsledky. A proč právě Italové? Statisčická hejna špačků se pravidelně objevují nad Římem, studijní materiál tak byl snadno k dispozici. Hejno špačků nemá žádného vůdce, jak tedy jednotliví ptáci vědí, kam mají letět? Vědci zjistili, že se chovají trochu jako magnety – udržují si stálou vzdálenost od šesti nebo sedmi nejbližších sousedů v hejnu. Tento počet je důležitý, protože právě u špačků bylo prokázáno, že někteří umějí počítat do šesti nebo do sedmi, jak který z nich, ale nikdy ne více. Každý z ptáků tak důsledně sleduje své soupeřníky a svým pohybem dokáže změnit směr a dynamiku hejna. A my můžeme se zatajeným dechem sledovat toto nádherné představení. Většina zvířecího chování má však i praktický důvod. Přítomnost v hejnu chrání špačky před predátory, zejména sokoly a ostříží. Ačkoli jsou to excelentní lovci, i oni snáze uloví osamoceného jedince než příslušníka hejna. Špačci to moc dobře vědí, proto jsou jejich hejna velmi soudržná.

Podle *Bialek a kol. 2012 PNAS 109 (13) a National Geographic, říjen 2021*

Bára Kaminiecká | pracuje v AOPK ČR, kde se věnuje problematice obchodu s chráněnými druhy živočichů a rostlin (CITES). Má velkou slabost pro vodní a mokřadní ptáky. Je členkou výboru ČSO.

Zajímavá pozorování od dubna do října

Foto: Jan Studecký

V posledním příspěvku z naší rubriky (*Ptačí svět* 2/2021) jsme konstatovali menší počet neobvyklých pozorování oproti jiným stejně dlouhým periodám. Nyní je třeba naopak říct, že výčet rarit za období od dubna do října dalece přesahuje možnosti nám svěřené dvoustrany. Pokusíme se tak shrnout ty faunisticky nejvýraznější momenty letošního jara, léta i části podzimu.

Racek tenkozobý podruhé v ČR

Jak je důležité pečlivě prohlížet hejna ptáků, ukázal nález racka tenkozobého (*Chroicocephalus genei*) na Zámeckém rybníku v Chropyni, který se podařil pozornému Pavlu Shromáždilovi 24. dubna. Tento racek (toho času ve svatebním šatu) s dlouhým úzkým zobákem černé barvy a čistě bílou hlavou se zdržoval ve velkém hejnu racků chechtavých, a to až do brzkého odpoledne dalšího dne. Kromě racků chechtavých mu dělali společnost i rackové malí, černohlaví a další zajímavé druhy ptáků včetně místní známé labutě zpěvné. Jde teprve o druhý záznam tohoto druhu v Česku a o zcela mimořádnou raritu se jedná i u všech našich sousedů.

Chropyňský racek tenkozobý ve srovnání s rackem chechtavým

Rekordní rok vlaštovky skalní

Vlaštovka skalní (*Cecropis daurica*) je každé jaro jako zatoulanec pravidelně zaznamenávána v okolních zemích. U nás jde však stále o velmi zřídka spatřený druh, což dokládá pouhých osm záznamů až do letošního roku. Rok 2021 byl ovšem rekordním. Tato elegantní vlaštovka se světlými lícemi a kostřecem byla totiž zaznamenána hned třikrát. Poprvé 27. dubna na vodní nádrži České údolí u Plzně, podruhé 5. května na vodní nádrži Rozkoš a potřetí na rybníku u Měrovic nad Hanou 25. května. Vlaštovka skalní patří mezi druhy, které mohou ve velkých hejnech vlaštovkovitých uniknout pozornosti, jejich určení ale není příliš obtížné, proto se rozhodně nezdráhejte na jaře prohledávat hejna našich vlaštovek.

Vodouš malý

Další z velkých faunistických událostí letošního jara byl nález vodouše malého (*Xenus cinereus*), který se objevil na Doubravickém rybníku v Záhlinicích 9. května. Tento malý, šedohnědě zbarvený bahňák s nahoru zahnutým zobákem (čímž se vzdáleně podobá mohutnějšímu vodouši šedému) byl v Česku nalezen teprve popatnácté. Že se tento druh těší velké přízni pozorovatelů, dokládá i celá řada nadšenců, kteří se přijeli

na vzácnou návštěvu ještě týž den podívat. Večer se pak osamělý vodouš přidal k přeletující skupince vodoušů bahenních (*Tringa glareola*) a už ho na lokalitě nikdo neviděl.

Skřivánek krátkoprstý

Posledně jsme informovali o objevení 400. druhu pro českou avifaunu, které se odehrálo v loňském roce. Podzim sotva začal a u nás se už vyskytly hned dva nové druhy. První z nich se podařilo objevit Milošovi Peitnerovi 13. května na polním hnojišti u Žichlíčku na Ústeckoorlicku. Skřivánek krátkoprstý (*Calandrella brachydactyla*) byl jedním z druhů, které byly „na spadnutí“, tedy očekával se jejich nález z našeho území. Objevit a správně určit tento druh je ale poměrně obtížné, a možná částečně i proto se pozorování podařilo až letos.

Ouhorlík stepní u Přerova

Ouhorlíci patří mezi nejpodivnější a jistě i nejkrásnější bahňáky vůbec. Tělesnou stavbou připomínají spíše přerostlou vlaštovku a v našich končinách jsou velmi vzácní. Není tedy divu, že když se tu nějaký objeví, milovníci ptactva jsou u vytržení. V Česku už byly zaznamenány dva druhy: ouhorlík černokřídlý (*Glareola nordmanni*) a ouhorlík stepní (*Glareola pratincola*). Jde však pouze o jeden starý záznam u prvního jmenovaného a tři u druhého. Po loňském květnovém pozorování z jižní Moravy, které bylo kvalitně fotograficky dokumentováno, se podařilo stejný druh nalézt na polním mokřadu u Bochoře na Přerovsku 6. června. Šťastným nálezcem se stal opět Pavel Shromáždil, který za krátkou dobu zvládl ve stejné oblasti nashromáždit zmíněný 2. záznam racka tenkozobého i 15. záznam vodouše malého. Pták se na stejném místě zdržel až do dalšího dne, a řada pozorovatelů tak dostala možnost vidět ouhorlíka stepního naživo při příležitosti čtvrtého záznamu tohoto druhu na našem území.

Kulík pacifický, další nový přírůstek do české avifauny

I u druhého letošního přírůstku do národního seznamu ptáků byl Miloš Peitner. Na mokřadu

Foto: Jan Studecký

Vlaštovka skalní v Plzni při vzletu ukazuje typický rezavobílý kostřec

Foto: Jan Studecký

Vodouš malý na bahnech Doubravického rybníka

Foto: Jan Studecký

Skřivánek krátkoprstý na hnojišti u Žichlíčku

Foto: Jan Studecký

I sedící ouharlík připomíná přerostlou vlaštovku

Foto: Jan Studecký

Luněc šedý vyhlíží kořist na Plzeňsku

Foto: Lukáš Viktor

Strnad malinký po okroužkování

Foto: Jan Studecký

Tmavý a dlouhonohý kulík pacifický

Foto: Jaroslav Vaněk

Rok 2021 byl mimořádně bohatý na počet pozorování kormorána malého

Rzovák ve východních Čechách totiž 24. července ohlásil zvláštního tmavého kulíka, který byl později určen jako kulík pacifický (*Pluvialis fulva*). Tento druh bahňáka byl zaznamenán už ve všech sousedních státech, u nás však dosud chyběl. Dalšími pozorovateli na lokalitě byl tentýž den určen jako kulík zlatý (*Pluvialis apricaria*), což ukazuje náročnost rozlišení amerických druhů kulíků rodu *Pluvialis* od „našeho“ kulíka zlatého. Znaky odlišující kulíka pacifického od běžnějšího druhu jsou například delší nohy, hrubší kresba na zádech a ramenních letkách a především „špinavě“ zbarvená spodina křídel. Kulík se zdržoval na bahnech polovyschlého mokřadu s dalšími bahňáky nejméně do 2. srpna.

Vytrvalá keptuška stepní na Kozmických loukách

Čtrnáctou keptušku stepní (*Vanellus gregarius*) pro Česko objevila skupina ptáčkařů 9. září na Kozmických ptačích loukách v okrese Opava. Jak je u tohoto druhu zvykem, zdržovala se v hejnu čejek chocholatých u jedné z vodních ploch. V následujících dnech byla keptuška nalezena také v nedalekých polích, jak stále doprovází hejno čejek, které ji ale dle pozorování příležitostně odháněly. Keptuška se však zjevně nedala odradit, soudě dle délky jejího pobytu na lokalitě až do 30. září. Celosvětově se jedná o kriticky ohrožený druh s jen velmi malou populací, hnízdící v kazašských stepích. Navzdory tomu se však do střední Evropy zatoulává každoročně. U nás byla naposledy zaznamenána v září 2018 u Majetína na Olomoucku.

Luněc šedý na Plzeňsku

O tom, že je okres Plzeň-jih atraktivní oblastí pro výskyt vzácných dravců, nebylo po záznamech supy hnědé (VI–VIII/2019) a supy bělohlavé (VI–VII/2018) pochyb. Další významný objev se povedl letos 11. září, kdy Libor Schröpfer při pravidelné kontrole domácích lokalit mezi obcemi Kotovice a Chotěšov našel dospělého luňce šedého (*Elanus caeruleus*). Pták se zdržel na stejné lokalitě i do dalšího dne. Jde o teprve šestý záznam tohoto charismatického dravce u nás. Luněc šedý je široce rozšířený zejména v Africe a jižní Asii a hnízdí i v jihozápadní Evropě. Na potulky daleko mimo svůj hnízdní areál se však vydává zřídkka, proto je jeho pozorování ve střední Evropě velkou vzácností.

Dva zajímavé odchyty z poslední doby

Jedním z celé řady přínosů kroužkování ptáků je, že odchytom do sítí je o avifauně dané lokality možné zaznamenat mnohem více údajů než pouhým pozorováním. To se týká jak početnosti, tak druhového složení. Pravidelnými odchty jinak nenápadných a často v terénu těžko zjištělných pěvců je známo Červenohorské sedlo v Jeseníkách, které ani letos nezůstalo pozadu a již 31. srpna ohlásilo na první pohled obyčejného hnědého pěvce – čtvrtý český záznam sedmihláška malého (*Iduna caligata*). Nemůžeme opomenout, že hned dva ze tří zbylých záznamů tohoto druhu v Česku pocházejí ze stejné odchytové akce! Rarity ale nelétají jen přes horská sedla. U rybníka Starý

poblíž města Soběslav čekalo 4. října Lukáš Viktoru pořádné překvapení při kroužkování strnadů rákosních. Podařilo se mu totiž odchytit strnada malinkého (*Emberiza pusilla*), který byl u nás zaznamenán dosud pouze sedmkrát, naposledy v roce 2020. Ptáčkaři mají ale v paměti zejména strnada malinkého, který se v zimě 2016/17 několik měsíců zdržoval nedaleko obce Citov na Přerovsku.

Invaze kormoránů malých

Jestli se u nějakého druhu v letošním roce početnost silně vymkla zařizitým zvyklostem, pak je to určitě kormorán malý (*Microcarbo pygmaeus*). Tento menší příbuzný kontroverzně vnímaného kormorána velkého hnízdí jihovýchodně od našeho území a do Česka se zatoulává zpravidla poměrně vzácně. Populace kormoránů malých nicméně expandují, náznaky hnízdění byly zaznamenány i na východním Slovensku a také u nás se každý rok objeví několik jednotlivců či malých skupinek. Letos se však situace dramaticky změnila, když se zejména koncem července začala rojit pozorování tohoto druhu z různých koutů republiky, nezřídkka i v počtech několika desítek jedinců. Pomyslným vrcholem letošní invaze „kormoránků“, jak ornitologové těmto ptákům často přezdíívají, je nocoviště na Novomlýnských nádržích, kde se celé září k přečkání noci shlukovalo více než sto jedinců. Jen za letošní rok byl kormorán malý do databáze birds.cz zapsán 259× (údaj k 12. říjnu).

Jan Grünwald, Jan Studecký

Na hotelu v Olomouci

Foto: Tomáš Grim

A na škole. Že tyto dvě věty budou odpovídat na otázku „Kde letos v ČR vyhníždí výřeček malý?“, by mě na jaře nenapadlo ani ve snu. Ani poté, co mé pochyby o původci *údajně* výřečtího pískání, zveřejněného týden předtím, rozptýlily v noci 18. dubna pohled na náhledovou obrazovku mého foťáku.

Fotografie vyjde i v *Ptačím světě* (2/2021: 4). Autoři rubriky *Z domova* vyjadřují naději, že sameček „najde partnerku“. To by byla prvotřídní pecka, říkám si – za dvě století, co se hromadí záznamy výřečka u nás, je doloženo jediné hnízdění! Další čtvrtstoletí občas zahníždí výřečci jen u naší východní hranice – potměšile hned z její *východní* strany...

Statistická část mé hlavy se nadějí vzpírá: jaká je šance, že se dva zatoulaní přesně trefí do stejného místa? Mají to kus cesty: zdrojem dálkových výsadků by měla být samoudržitelná populace výřečka (má nadprodukcí potomstva). Ta je k nám nejbližší ve středním Maďarsku. Slovenská populace, pouhých pár desítek hnízdících párů, může být samoudržitelná jen sotva: aby se vůbec udržela, nejspíš sama potřebuje doplňování (u srovnatelného sýčka je minimální velikost životaschopné populace řádově vyšší: *Ptačí svět* 27/4: 24–25).

Krom toho musejí být oba zatoulaní opačného pohlaví. Šance tedy klesají na polovinu. Navíc se musejí najít – a zkusíte výřečka v městském hluku zaslechnout. Pokud hádáte, že je slyšet na víc než 200 m, pak je to přehnaný optimismus, jak jsem se opakovaně přesvědčil na obou hnízdních lokalitách. I v době nočního „klidu“ se pokus nahrát 20vteřinový a provozem nerušený úsek žadonění mládě z 20 metrů (blíže se k dutině dostat nešlo) ukázal jako téměř neřešitelný problém; zabralo mi to půl hodiny... na sídlišti, kde „v noci nic nejždí“.

Výřečci samozřejmě slyší lépe než výřečkologové. To ale zanedbatelné šance v optimistické očekávání nepřetaví.

O čtvrt roku (na den) později

Z dutiny na už zmíněné ZŠ (leč jiné budově) na mě kouká mládě výřečka. Jsem štájf: znamená to, že přes všechna výřečkobraní (metodicky jednotná sledování výřečků amatérskými nad-

Hlavní potravou mláďat výřečka byl hmyz, zde radič nese kobyliku dubovou (*Meconema thalassinum*)

šenci, které jsem s pomocí kolegů zrekrutoval) i aktivity dalších ptačkářů a fotografů nám počátek hnízdění tohoto páru unikl o 50 dnů! Jak to? „Samec ze základky“ během května píská míň a míň. „Asi to zabalil,“ říkáme si – a balíme to také. Dál sledujeme jen později (10. 5.) nalezeného výřečka u 800 m vzdáleného hotelu Flora. Ten se později spáruje. A pár, podle toho, co jde v polotmě na 20 výškových metrů rozpoznat, pak zahníždí. Pozornosti na nic jiného nezbyvá...

Přítom mi už v půlce května píše nezávislá pozorovatelka, že na škole jsou výřečci *dva*. Jenže: pozorovatelka nezkušená, navíc vidí výřečka ve „špatné“ dutině (ne té dubnové) a pravidelný místní výřečkolog tam hlásí výřečka jednoho, opakovaně předtím i poté. Přidejte k tomu zkušenost: čekáte na výřečka, ten se ozve, skupinka výřečkologů se zvedne a vyrazí za ním *třemi* různými směry... Pochybuje o vlastních pozorováních, natož o cizích.

Náhoda za náhodou

Za happyendem obou úspěšných hnízdění je neuvěřitelná série shod okolností.

11. 4. Můj bývalý student na Facebooku píše, že by šel na výřečky. „Je příliš brzo a nikdo zatím výřečka nehlásil,“ dostane odpověď – a několik hodin nato se na Avifu objeví *cizí* záznam výřečka! A přesně z místa, kde byl loni. Samozřejmě nevěřím: „Playback od nějakého vtipálka.“ Nejsem sám: další týden je počet hlášení výřečků 0.

18. 4. Nedá mi to. Vznikne fotka. Dám ji na Avif, na Facebook. Vyjde v *Blesku*. Z výřečka se stává atrakce. Všichni slyší *jednoho* výřečka. Nic nového, sovu pouštím z hlavy. Mí exstuenti ale chtějí, abych je na výřečka zavedl...

10. 5. Spokojenost. Část studentů odchází... a nachází druhého výřečka!

13. 5. Natáčíme s ČT pořad o pozorování a focení ptactva. Padne dotaz mimo scénář: „Co by vám udělalo největší radost?“ Spontánní odpověď: „Hnízdění, co u nás zatím nebylo prokázáno...“ A hned se své pošetilosti směju.

17. 5. Na Avifu hlásí dva výřečky; jenže z *druhé* lokality. První se přestěhoval? Tou dobou jsou už několik dní v plném proudu

přípravy na první výřečkobraní: jak se dopatrat, kolik těch nočních duchů je? Být na co nejvíce místech *zároveň*!

19. 5. Bezpečně víme, že výřečci jsou už tři.

22. 6. Až o měsíc později se zdá, že to nejsou tři samci, ale sólo samec u školy a pár u hotelu Flora. Stačilo, aby tři písknutí samice (5 vteřin za 90 minut sledování) zamaskovalo projíždějící auto, a nevíme o ní. Zaslechne ji jediný ze sedmi pozorovatelů v parku.

Co bylo dál? To se dozvíte ve fotogalerii, která provází kompletní detektivku v prosincovém čísle časopisu *Vesmír*.

Foto: Tomáš Grim

Tento junák je výsledkem prvního prokázání úspěšného hnízdění výřečka v městském prostředí v ČR; stylově přistál na stromě na ulici Junácké v Olomouci

Událost roku 2022?

Zahníždí výřečci i příští rok? Má biologická intuice se vzpírá na všech čtyřech (viz „vesmírný“ text). Jenže víme, jak na ni spoléhat, že... :-)

Letos jsem se z území ČR dotazováním kolegů, od entomologů po savcaře, nedopatřal události kalibrem srovnatelné s prvním rozmnožením šakala (zoologická senzace roku 2017) či prvním zahnízděním motáka stepního (událost roku 2020). Hvězdami roku se tedy stali malí noční duchové: „Kerak věrečci v Holomócu hnízdí“ dokonce asi vidělo víc zájemců než jakéhokoli vzácného zatoulance či hnízdiče v historii českého ptačkáření.

Není divu: tahle megacharismatičká mikrosovička jinak musí bezpečně unikat pozornosti. Po letošku už víme, jak na ni. Výřečkobraními. Zoologická událost roku 2022 je na vás, milí čtenáři... ✍ Tomáš Grim

Tomáš Grim | je ptačkářem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro sedm let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech sedmi kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v článkách i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“; cenu uděluje časopis *British Birds* a *British Trust for Ornithology*).

Ptáci mi byli vždycky nejbližší

Rozhovor s Karlem Štastným

Foto: Jaroslav Červený

Ve své kanceláři na Fakultě životního prostředí ČZU v Praze-Suchbale

Co tě k ornitologii přivedlo? Byl to tvůj zájem od dětství?

Nejdřív jsem chtěl jít spíše na lesárnu. Hlavně proto, že maminka mi v dětství četla takové ty knížky o myslivcích a pytláčích a psech, a tak jsem tvrdil, že budu lesníkem či spíše myslivcem. Pak mi to naštěstí rozmluvili, že by to bylo hlavně o dřevu a úřadování, a tak jsem dal na rady a šel jsem na přírodovědu.

Když sis vybíral obor studia nebo uvažoval o zaměstnání, zvažoval jsi, jaké jsou možnosti uplatnění v oboru?

Vůbec jsem o ničem takovém neuvažoval, já jsem jednoznačně věděl, že chci dělat přírodovědu, a jestli za to budu mít nějaké prachy, to jsem vůbec neřešil. Musím říct, že na tohle jsem se nikdy neohlížel.

Foto: Markéta Zárybníková

V 90. letech v Krušných horách se studentkami při studiu potravní biologie sýců rousných

Jaké vlastně byly možnosti uplatnění v oboru na přelomu 50. a 60. let?

Mizerné, každý z nás jsme byli rádi, pokud jsme nějaký flek vůbec sehnali. Takže já jsem nastupoval do muzea v Šumperku na umístěnku. Dneska už asi nikdo neví, co to je.

Jedním z tvých učitelů za studií na pražské přírodovědě byl Walter Černý. Oba jste pak společně stáli u začátku hnízdního mapování ptáků.

Je to tak, znali jsme se léta na fakultě. Diplomku jsem ale u něj shodou okolností nedělal, protože on měl plno. Dělal jsem ji u Leo Sigmunda – alometrie, vývojové řady u kosa. Chodil jsem po parcích a vybíral vejce, babičky mě stahovaly holí ze stromu, že tam ničím hnízda. Potřeboval jsem jak zárodky ve vejcích, tak mláďata. Ta jsem potom odchovával na fakultě až do vzletnosti a měřil jsem jim všechno možné.

S Waltrem Černým jsme ale byli pořád ve styku. Své první články z muzea jsem posílal jemu a on mi je náležitě korigoval, než šly do *Sylvie*. A pak, když jsem přivezl metodiku kvadrátového mapování, rozjžděl jsem to u nás s ním, protože on přece jenom měl jméno.

Stál jsi u zrodu místních dlouhodobých monitorovacích programů a atlasových prací. To tady před tebou nebylo. Proč ses začal zajímat zrovna o sčítání, mapování? Kde jsi hledal inspiraci, poučení? Literatura samozřejmě nebyla dostupná, nejen odborná, vědecká, ale ani klíč na ptáky nebyl. Až Walter Černý udělal ten první. Kvantitativní výzkumy jsem rozjžděl proto, že se vůbec nevědělo, jaké jsou početnosti ptáků. Používali jsme hlavně metodu mapování hnízdních okrsků, k níž jsem vydal metodické pokyny. Byla to sice složitější metoda, ale zase nejvíce exaktní. A tam se chytila spousta lidí. I mladých, úplně mladoúčkých, už z biologických olympiád. A pak se k tomu postupně přidávali i lidé znalí vědecké

Prof. Karel Štastný

* 22. července 1941, Český Brod

Absolvoval PŘF UK v Praze. Působí na Fakultě životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze. V roce 1981 založil Jednotný program sčítání ptáků (JPSP). Byl delegátem Mezinárodního komitétu po sčítání ptáků (IBCC) a Evropského komitétu pro ornitologické atlasy (EOAC). V letech 1974 až 1996 byl jednatelem ČSO, v letech 1990 až 2008 jejím předsedou a je také jejím čestným členem. Je autorem a spoluautorem více než 500 odborných a popularizačních článků a 50 knih, skript a monografií (například Fauna ČR – Ptáci, atlasy hnízdního a zimního rozšíření ptáků v České republice). Je nositelem Ceny ministra životního prostředí za rok 2006 a Medaile Josefa Hlávky za významné přispění k formulování moderní české ornitologie, zejména za podíl na zavedení exaktních kvantitativních metod do výzkumu ptačích společenstev a populací.

Foto: archiv Karla Štastného

Terénní práce v 80. letech v Krušných horách

práce, vznikla na tom spousta diplomek i doktorských prací. V roce 1972 jsem se zúčastnil konference v Polsku, odkud jsem přivezl metodu kvadrátového mapování. Pak teprve přišel atlas.

A jak jste získávali spolupracovníky?

První atlasové mapování zaštitil svým jménem Walter Černý a pak už jsem to rozjžděl sám. Nejdřív jsme oslovili členy ČSO, pak jsme podávali výzvy do nejrůznějších časopisů včetně *Myslivosti*, *Učitelských novin* a já nevím čeho všeho. No a nachytalo se poměrně dost lidí. Ale s dneškem se to nedá vůbec srovnávat. Příprava byla zoufalá. Vždyť já jsem obíhal dokonce i geo-

Foto: J. Velechová

Předávání čestného členství ČSO Františku Hejlovi-Mračovskému v roce 1989: zleva František Hejl-Mračovský, Zdeněk Veselovský, Karel Štastný

grafii na Albertově, jestli by mi nedali nějaké podklady, kam bych mohl čtverce zakreslit. Nikde jsem nic nesehnal, většina mapových podkladů byla tajná. Sám jsem si do krajských map zakresloval kvadráty, pak jsem je rozstříhával a posílal lidem poštou. To byla strašná, zdlouhavá práce. Někde mám bedny plné dopisů. Psal jsem lidem k jednotlivým ptačím druhům, abych si byl jistý, že je určili správně.

Můžeš ještě vzpomínat na zakladatele Ptačích světa Jiřího Jandu, který byl tvým blízkým spolupracovníkem?

Já jsem ho znal už jako malého kluka. Pamatuji si naprosto bezpečně, jak jsem ho učil rozeznat lužku od babky. Pak vystudoval přírodovědu, a protože to byl velikánský nadšenec, přizval jsem ho k JPSP. Nechtělo se mi to dělat samotnému. Když pak Jirka předčasně zemřel, táhli jsme to další roky s Vládou Bejčkem, pak to s námi dělal pár let Jirka Floušek a pak už jsme to všechno předali ČSO.

V letech 1987–1989 jsi byl tajemníkem IBCC a z té pozice jsi v roce 1989 organizoval konferenci Bird Numbers na tehdejší VŠZ v Praze, na níž účastníci dodnes vzpomínají.

Musím říct, že to byl naprostý zázrak, že se nám to vůbec povedlo. Když se tenkrát v IBCC

volilo, která země by to měla dělat, suverénně jsme vyhráli. Lidé byli zvědaví, co se tady děje – bylo to těsně před revolucí v létě 1989. Konference byla nesmírně úspěšná, snažili jsme se, aby to bylo co možná nejlacinější, zaplatí pánbůh, že nám to tehdy rektor všechno povolil. Nejradši účastníci vzpomínají asi na exkurzi na Třeboňsko. Sehnali jsme například pivní půllitry se znakem konference, a když se jelo do terénu, každý ho nosil zavěšený na opasku, povídalo se u ohně, u buřtů a u kaprů.

Letos vychází v pořadí už čtvrtý hnízdní atlas. V čem spatřuješ smysl atlasů do budoucna?

Je to typický dlouholetý velkoplošný monitoring, nic velkoplošnějšího a dlouhodobějšího snad vůbec neexistuje. Dneska se to vydává za *citizen science*, což je vlastně pravda. Občanská věda je do značné míry móda, ale myslím si, že to ještě nějakou dobu vydrží. My jsme atlasy dělali vždycky v rozmezí 13–15 let, což je snad vhodná doba, aby se ukázaly podstatné změny. První atlas byl samozřejmě absolutně nejtěžší, ten z let 2001–2003 už byl daleko jednodušší, už se to dělalo elektronicky, včetně map, s nimiž nám hodně pomáhal Honza Zárybnický. Ale je to stejně jako s jednotným programem, lidí jednoznačně ubývá. Kdybychom brali v úvahu jenom

data od lidí, kteří se přihlásili, tak by pokrytí bylo dosti špatné. Naštěstí existují i data z databází Avif a NDOP, která to výrazně doplnila.

Co bys chtěl na čtvrtém atlase vyzdvihnout?

Nové jsou především mapy pravděpodobnosti výskytu, které vznikly na základě dat z hodinovek, přičemž byla zohledněna i detektabilita jednotlivých druhů. Kromě textu je u stovky druhů vždy mapa pravděpodobnosti výskytu, graf trendu početnosti z JPSP, nadmořská výška, graf s vlivem prostředí, dále tradiční čtyři mapky výskytu, tabulka a sloupcový graf, které jsou i u druhé stovky druhů, u nichž nejsou k dispozici údaje z hodinovek. V úvodu je přehled druhů podle biotopů – druhy otevřené krajiny, lesní, vodní a synantropní –, těm jsou věnovány samostatné kapitoly, kde je rozebíráno, kolik jich je v jednotlivých čtvercích, jaké jsou v jednotlivých skupinách změny od minulého a předminulého mapování, což také velice rozšíří náhled, dále nejvíce přibývající i ubývající druhy, ornitologicky nejčernější oblasti atd.

Překvapil tě nějaký výsledek?

Překvapuje mě 10–15 naprosto nových hnízdicích druhů za dobu od posledního atlasu. Zajímavé je třeba první zaznamenané hnízdění kachničky karolínské, ale jenom ve smíšeném páru s březňáčkou. Mandarinka, která dříve nebyla vůbec, dneska hnízdí v počtu nejméně 10–20 párů. Berneška bělohlavá už taky asi osmý rok hnízdí na Chebsku. Je tam i papoušek mniší, i když to je trošičku problematické, protože jde o druh, který hnízdí jenom místně na jedné farmě, ale v počtu 200–300 kusů, které létají do vzdálenosti několika kilometrů.

Proměny naší avifauny sleduješ více než půl století. Který problém v ochraně ptáků považuješ za klíčový?

Zemědělskou krajinu, rozhodně. Tam je pokles početnosti ptáků opravdu nejmarkantnější. Pomohlo by jedině změnit současnou zemědělskou politiku. Chodí nám peníze z EU, z nichž část by měla jít na ochranu přírody, ale jde jich tam minimum. I v grafech JPSP je na některých druzích vidět zvýšení početnosti, když pokleslo množství pesticidů kolem 90. roku. Ale po pár letech to padlo zase na stejnou úroveň, takže dnes už jsme pomalu na úrovni západoevropských států, kde jsou na tom polní ptáci ještě mizerněji než u nás. Změna zemědělské politiky by ale znamenala zrušit obrovské lány, začít hospodařit na menších plochách, obměnit složení plodin, a to se spouště lidí nelíbí.

Kterou oblast naší republiky považuješ za ornitologicky nejčernější?

Já mám nejradši Třeboňsko. Tam jsme také viděli, jak se kvantita ptáků na rybnících mění. Nastoupil botulismus, to byl začátek 80. let. Tehdy jsme s Vládou Bejčkem začali se samostatným programem zaměřeným na hnízdní populace. Zahrnuli jsme několik desítek rybníků, kde byly počty ptáků zvláště na ostrovech obrovské, desítky až stovky hnízd na 10 ha. Později práce převzal Petr Musil, který metodu dvou kontrol rozšířil i na další rybníční oblasti.

Foto: archiv ČSO

Představení Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v ČR 2001–2003 na celostátní konferenci ČSO v roce 2006 v Mikulově: zleva Karel Štastný, Karel Hudec, Vladimír Bejček, Barbora Kaminiecká a Lukáš Viktor

Foto: Alena Klvářová

Karel Štastný představuje výsledky mapování v letech 2014–2017, které ještě letos vyjdou v již čtvrtém atlase hnízdního rozšíření ptáků Česka; členská schůze ČSO 6. listopadu 2021 v Náprstkově muzeu

Jaké hlavní problémy na Třeboňsku vidíte?

Intenzitu rybníkářství – kapři sežerou, co je ve vodě, ryjí ve dne, ničí rákosové porosty. Oproti tomu v 70. letech byla intenzita chovu ryb daleko nižší. Vezměte si rozsah rákosin na Tisém, jaký byl tehdy a dneska. Vřesoviště se táhlo od chaty nějakých 30–40 metrů. A změnila se i krajina okolo. Dnes voda stoupla daleko víc, rákosiny se zmenšily, počet kaprů výrazně vzrostl. Zaplat pánbůh, že se podařilo zachránit aspoň Rod, kde se hospodaří umírněně. Ale jinak je s rybníkáři asi stejná domluva jako s těmi zemědělci.

Naštěstí už se ustoupilo od vyhrnování rybníků. To byla tragédie. Některým druhům ostrovy pomohly, ale přechody litorálu do luk byly nesmírně důležité a ty se dneska z rybníků ztratily. Dříve se pravidelně sekalo, i porosty ostřic, dávalo se to jako podestýlka.

Pojďte k něčemu veselejšímu. Hodně času jste strávil v terénu. Který druh sis oblíbil?

Tady se musím vrátit k předchozí otázce na oblíbené oblasti. Pro mě je tou druhou Krušnohorskou. Poničená krajina, měsíční krajina, jak se říká, a přitom tam jsou vzácné druhy, které nikde jinde nejsou. V Krušných horách jsou sice zničené lesy, i když dneska už je to daleko lepší, ale my jsme tam dělali zajímavé indikační práce, které například ukázaly, že sýkora a králíček si všimají úbytku jehličí dřív, než na to přijde člověk. I tam jsme dělali kvantitativní práce. Vybrali jsme oblasti úplně mrtvých, částečně mrtvých a nově vytvořených lesů a srovnávali jsme změny v kvantitě ptáků. Pokud jsem se věnoval jednomu druhu, tak lejskovi bělokřemému na Šumpersku, to byl kdysi takový můj oblíbený druh. A v Krušných horách to byl sýc rousný. Začínali jsme s 50 budkami a dneska už jich tam visí asi 300. Veškeré dění kolem sýce už jsem předal Markétě Zárybnické, ale dělal jsem tam s ní nějakých 15 let.

Proč se vlastně věnuješ právě ptákům, co tě na nich baví?

Ptáci mi byli vždycky nejbližší, i když v Krušných horách jsem dělal i drobné savce. Když jsme studovali potravu sýců, přišli jsme třeba na to, že drobné zemní savce přinesou do budky většinou bez hlavy. Tím se naprosto změnil složení potravy ve vývrzcích. To jsme zjistili pomocí kamer. Netušili jsme, že potravu sýců v takovém množství tvoří myšice a rejsci a že zdejší nabídka potravy je o tolik jiná v porovnání se severem.

Zajímavé byly odchyty sýců. U samic to nebyl problém, ty jsou celkem krotké, to stačilo jenom zakrýt vchod a samici jsme měli, ale chytat samce, to už je dost obtížné. K jedné budce jsme natahovali asi 20 m sítí a trávili tam noci. V té době jsme nepoužívali nahrávky, chytali jsme je, jen když létali do budky s potravou. Takže za celou noc se chytl třeba jen jeden nebo dva samci. Na základě značených ptáků jsme pak zjistili, že samice mláďata opouští ve stáří nějakých tří týdnů, nechá je samci a odlétne zahnízdit s jiným, čímž jsme u sýců doložili polyandrii.

Kdy jsi v terénu začal pozorovat, že se mění klima?

Nejvíce mě to napadlo, když prezident Klaus jakožto odborník na všechno tvrdil, že žádné klimatické změny nejsou. My jsme to sledovali na ptáčích a vůbec na všem živém. Jižní druhy jsou u nás dnes běžnější. Vezměte si vluhu. Dřív u nás byla jednou za deset let, dneska u nás hnízdí 900–1000 párů, je i v pobaltských republikách a v Dánsku, to se dá jednoznačně vysvětlit změnou klimatu. Ale zase ne všechno. Klimatický atlas tvrdil, jak severské druhy půjdou na sever a budou ubývat, mnohdy to není pravda, kolikrát sestupují na jih. Vezměte si morčáka, původně severský druh, který má naprosto rapidní nárůst jak obsazenosti kvadrátů, tak počtů. Dneska u nás hnízdí minimálně 120–180 párů. Při minulém mapování to bylo asi 10.

A co úbytek jehličnatých lesů, neobáváš se o druhy, jako jsou králíček, uhelníček i ten sýc?

Zatím ne. Např. králíček obecný sice ubývá, ale zase tetřev na Šumavě jde v současné době nahoru. Pamatujete ty boje, jestli kácet, nekácet. A právě v oblastech, kde se to, co odumřelo, nechalo „na stojáka“ a nové stromy se tam vysemenily naprosto přirozenou cestou, tetřev dnes je. Ne v těch umělé osázených. A jde početně nahoru. Když to sleduji v atlasech, tak v 80. letech tam bylo 100 jedinců. V letech 2014–2017 už jich bylo asi 300, dnes jich je tam, včetně německé části, kolem 600. Otázka je, co může úbytek smrkových lesů udělat třeba s datlíkem. Tomu kalamity v podstatě pomáhaly, protože za lýkožroutem šel.

Měl jsi vlastně volný čas, který bys věnoval něčemu jinému než ptákům?

Ale jo, já jsem býval velký sportovec. Hrál jsem druhou ligu ve fotbale a v basketu. A taky mi to

pomohlo na fakultu. Rodiče byli špatně zapsaní, já ani brácha jsme se nemohli dostat na školu. Nebýt dobrých lidí, kteří zákazy různým způsobem obcházeli, tak jsme nestudovali. O mně se vědělo, že hraju dobře fotbal, že jsem tedy „veřejně činný“, a přihlášku na VŠ mi pustili. Když jsem skončil s aktivním hraním, tak jsem ještě 20 let trénoval oba své syny, kteří to v basketu rovněž dotáhli do druhé ligy.

Byl jsi dlouhá léta předsedou ČSO, jejímž jsi členem. Jak tehdy společnost fungovala?

Já jsem kromě předsednictví dělal asi 30 let jednatele, takže jsem zažil naprosto mizerné časy, 70. léta, kdy *Sylvie* jednu dobu úplně přestala vycházet, peníze nebyly vůbec žádné, společnost byla takřka před zrušením. Tehdy se zachránila za pomoci lidí, kteří byli lépe zapsaní, jako byl třeba Zdeněk Veselovský. Museli jsme se ale přejmenovat, původně to byla Česká ornitologická společnost a měla stejnou zkratku jako Česká obec sokolská. Do jisté doby se to přecházelo, ale za normalizace to komunistům začalo vadit.

V čem tehdy spočívala činnost společnosti?

V podstatě ve schůzích dvakrát za rok, exkurzích, které se tehdy už taky pořádaly, v činnosti kroužkovacích stanic a vydávání *Sylvie*. Potom už se to zlepšilo za předsednictví Veselovského, to už se přece jen daly sehnat nějaké peníze na další aktivity.

Jak se česká ornitologie proměnila od dob prvního atlasu, od 70. let?

Je tam ohromný posun k dobrému. Dobré jméno společnosti ale začalo vznikat už s organizováním oné mezinárodní konference, kdy se lidi ze zahraničí poprvé dovídali něco více o Československu, o ČSO, a také s rozjetím atlasu a JPS. Já jsem se pak stal sekretářem EBCC se zodpovědností za země východní Evropy, byl jsem delegátem za ČR, podílel jsem se na vzniku prvního evropského atlasu. Takhle to narůstalo, a když se do organizace dostal Petr Voříšek, nabralo to ještě větší grády. Ale už dříve jsme byli v rámci Evropy celkem dost uznávaná ornitologická společnost. Vždyť jsme byli třetí nebo čtvrtá země, která rozjela hnízdní atlasy, snad druhá, která měla zimní atlas, atd.

Co tě v poslední době potěšilo?

Mám radost z letos vydaného *Ottova obrazového atlasu*, který jsme napsali s Tonem Kristínem (Karel Štastný a Anton Kristín: *Ottův obrazový atlas. Ptáci Česka a Slovenska*. Ottovo nakladatelství, 2021 – pozn. red.). Říká se tomu zpívající kniha, protože je tam QR kód, pomocí nějž si můžete přehrát hlas každého druhu.

A je něco, co bys udělal jinak, kdybys měl celou svoji kariéru znovu před sebou?

Víte, že ne? Fakt ne. Můžu říct, že jsem se svým životem celkem spokojen a že teď už mi nejde o nic jiného, než aby mi to ještě trošku myslelo. Fyzicky jsem na tom zaplat pánbůh dobře.

Jak to děláš, že vypadáš o 20 let mladší? Životosprávu dodrжуješ?

To vůbec ne. To znáte, ten první nekrolog, který mi napsal Bejček k 60. narozeninám? „Píšu to raději k jeho devětapadesátinám, protože při jeho životosprávě není jisté, že se šedesátky dožije.“ To vám o mně říká dost.

Ptali se Alena Klvářová a Jaroslav Cepák

Jespáci bojovní (*Calidris pugnax*)

Poláci velcí (*Aythya ferina*) a dvě hoholky lední (*Clangula hyemalis*)

Husy běločelé (*Anser albifrons*)

Pocházím z vesnice a v přírodě jsem se pohyboval od svých dětských let v podstatě každý den. Prvním aparátem byl, jak jinak, Flexaret. Hnízda a místní lokality tak byly trvale zachyceny. Následoval ruský Zenit – „fotopuška“: ambice zachytit pohyb vzrostly, ale výsledky byly tristní. Následná Practica MTL5 sloužila mnohem lépe, kvalita krajinek i makro snímků byla úplně jiná. Na pořádný teleobjektiv ale nebylo, a možná i proto jsem fotolovy na dlouho opustil.

Mezitím se mnohé změnilo, včetně fotografování. Stalo se něčím úplně jiným. Oborem s neskutečnými technickými možnostmi. Zálibou s mnoha možnostmi vyjádření. Koníčkem cenově mnohem dostupnějším. Vrátil jsem se do éry vpravdě digitální. Používám starší zrcadlovku s ještě staršími objektivy. Proto je mým největším přítelem a nepřítelem současně světlo. Nefotím systematicky a plánovitě. Nemám v hlavě konkrétní představu nebo kompozici snímků určitého druhu nebo situace. Nemám tendence soutěžit.

Jsem odkojený otevřenou krajinou a volnými plochami, včetně těch vodních. Fascinují mě koncentrace ptáků během migrace, především té podzimní, a s oblibou fotím jejich velká hejna na zimovištích. Mými „echt“ skupinami jsou ptáci vázaní na vodní prostředí – brodiví, vrubozobí a dlouhokřídlí.

Téměř vždy je pro mě cennější fotka zachycující nějakou akci – byť u běžného druhu a třeba i s nižší kvalitou – než technicky dokonalý snímek nějakého superšpeku v exotickém prostředí. Většinou se jen tak toulám terénem a snažím se přiblížit a pořádně užítelné snímky. Ze všeho nejvíc mě na focení baví právě to toulání a vandrování s ním spojené. Když se občas podaří cvaknout aspoň trochu zajímavou fotku, je to pro mě bonus navíc.

Bramborníček černohlavý (*Saxicola rubicola*)

Vzhled a výbava strdimilů

Strdimilové dosahují největší druhové bohatosti právě v subsaharských oblastech Afriky. Řada druhů je pestře zbarvena a samci bývají zpravidla ti barevnější. Nejzářivější jsou strukturálně zbarvená peříčka, na nichž dochází k lomu světla od mikrostruktur jejich keratinových vrstev. Tím však parádovitost u strdimilů nekončí. U mnoha druhů se objevují žluté, oranžové či červené chomáčky peří na bocích, které jsou v klidu schované pod křídly. Pokud je ale strdimil rozrušen při obhajobě teritoria či námluvách, chomáček má rozvinuté a jejich přítomnost dá světu okatě najevo. Funkce těchto chomáčků může být i obranná. Strdimil malachitový (*Nectarinia famosa*) z jižní a východní Afriky při spánku tyto chomáčky pravidelně roztahuje. Ty pak mohou působit jako dvě oči ve tmě, které zastraší případného predátora. U samců některých druhů strdimilů se navíc vyvinula extrémně dlouhá ocasní pera. Ačkoliv může jít o hendikep, samičkám se přesto nejvíce líbí samci s delším ocasem. Strdimilové v okolí hory Mt. Cameroon však tomuto posledně jmenovanému módnímu trendu nepodlehli.

Důležitou výbavou nektarivorního ptáka je dlouhý a úzký zobák, jenž umožňuje dostat se k nektaru i na květech, které ho uschovávají hluboko v trubkovitém kalichu. Morfologie zobáků se mezi jednotlivými druhy strdimilů liší zejména v délce a míře zahnutí. Čistě rovný a dlouhý zobák, známý u kolibříků, ale ve výbavě strdimilů chybí. Zřejmě proto, že nejsou velkými mistry v třepotání a raději navštěvují květy, na které dosáhnou vsedě na stonku či květních stopkách. Dlouhý a rovný zobák by jim byl proto spíše překážkou. Původně se rozdíl v chování ptáků při sání nektaru používal i jako učebnicové rozlišování mezi ptačími opylovači Nového a Starého světa. Věřilo se, že strdimilové či kystrácci třepotání při sání z květů nevyužívají. Ačkoliv nejsou strdimilové morfologicky adaptováni k třepotání tak dokonale jako kolibříci, poslední dobou se ukazuje, že tuto strategii mohou příležitostně také využít. Třepotání jim umožňuje sát nektar z těžko přístupných květů, které jsou umístěny na tenkých dlouhých stopkách a často orientovány svým ústím ven do prostoru. K největším mistrům v třepotání na svazích hory Mt. Cameroon patří

Samec strdimila severního (*Cinnyris reichenowi*) „loupe“ květ ochmetu *Globimetula oreophila*. Na fotografii lze snadno rozlišit ještě nenavštívené květy tvarem připomínající zápalky.

Strdimilové a jejich nektarodárné rostliny v Kamerunu

Celoroční nabídka nektaru v tropech a subtropích umožnila některým skupinám ptáků specializovat se i na tento pro nás netradiční druh ptačí potravy. Ačkoliv se na první pohled zdá, že ptáci s úzkými dlouhými zobáčky navštěvují jen květy s hlubokými květními trubkami, opak je pravdou. I tito specialisté rádi sají na otevřených květech, které svůj nektar primárně nabízejí hmyzím skupinám opylovačů. Díky těmto nerovnocenným vztahům je svět nektarodárných rostlin a jejich ptačích návštěvníků mnohem komplexnější a složitější. Pojďte s námi objevovat tento fascinující fenomén, který jsme studovali v rámci výzkumného projektu na svazích nejvyšší hory západní Afriky – 4040 m vysoké aktivní sopky v národním parku Mount Cameroon. Tato chráněná oblast, nacházející se v Kamerunu při pobřeží Atlantského oceánu, se pyšní jedinečně zachovalým tropickým deštným lesem a je domovem pestré škály nektarivorních strdimilů.

Zářivě zbarvené kolibříky, třepotající se z květu na květ, kam zaboří své dlouhé zobáčky, aby získali nabízený nektar, zná asi každý. Tuto bohatou čeleď pěvců, řadící se mezi svišťouny, nalezneme v počtu 368 druhů pouze v Novém světě, od Ohňové země až po Aljašku. O poznání méně známé jsou další dvě nejvýznamnější čeledi ptačích opylovačů, tentokrát z řádu pěvců: kystráčkovití (*Meliphagidae*) a strdimilovití (*Nectarinidae*), kteří si svým výskytem rozdělili zbytek světa. Kystrácci obývají Austrálii a Oceánii a strdimilové Afriku a teplé oblasti Asie. Pár druhů strdimilů si pak ještě dovolilo vstoupit do areálu výskytu kystráčků. Kystrácci (193 druhů) a strdimilové (147 druhů) nejsou tak druhově bohatí jako kolibříci, i tak ale patří mezi početnější skupiny ptáků. Přestože se kolibříci, kystrácci a strdimilové vyvinuli nezávisle a nejsou si přímo příbuzní, díky vazbě na stejný typ potravy mají řadu společných znaků, zejména pak typický „medosavý“ zobák.

Třezalka *Hypericum revolutum* je vděčným zdrojem nektaru při a nad hranicí lesa pro strdimila severního (*Cinnyris reichenowi*)

Na květech stromů *Anthonotha fragrans* (bobovité) je v nižším lese dostatek nektaru jak pro hmyz, tak pro strdimila hnědého (*Cyanomitra cyanae*)

Foto: Štěpán Janeček

Detail „ptačlho“ květu netýkavky *Impatiens sakeriana*

Foto: Štěpán Janeček

Část našeho týmu, která při výzkumu strdimilů zvládla pokořit vrchol sopky (4040 m n. m.)

na poměry strdimilů poměrně veliký, 11–12 g vážící strdimil kamerunský (*Cyanomitra oritis*). Následuje ho menší, ale o to neposednější strdimil biokoský (*Cinnyris ursulae*), který váží kolem 6 g. Strdimilové, kteří nejsou potravně tak úzce vázáni na nektar, mají zpravidla kratší a méně zahnuté zobáky, a podobají se tak spíše klasickým hmyzožravcům. K takovým druhům na hoře Mt. Cameroon patří strdimil obojkový (*Hedydipna collaris*) či strdimil západoafrický (*Deleornis fraseri*).

Navštěvované květy

Během našeho výzkumu, zaměřeného na potravní síť strdimilů, jsme sledovali rozkvetlé byliny, keře i stromy a zjišťovali, jak a které z nich jsou pro jednotlivé druhy strdimilů atraktivní. Byliny jsme sledovali pomocí nastavených kamer, které kontinuálně natáčely aktivitu na květech. U rozkvetlých keřů či v korunách stromů jsme stovky hodin odpozorovali my osobně. Naše studijní plochy se rozprostíraly na jihozápadním svahu od 600 m n. m. po horní hranici lesa (udržovanou požáry, k nimž v travnaté horní části hory pravidelně dochází) ve 2200 m n. m. Měli jsme tak šanci podchytit naprostou většinu druhů strdimilů, kteří se na hoře vyskytují. Celková druhová bohatost lesa klesá s rostoucí nadmořskou výškou a podobně klesá i počet strdimilů. Zatímco v nížině jsme zaznamenali 13 druhů, na horní hranici lesa již jen dva druhy. Bohaté na strdimily jsou mimo prales také zahrady obklopující přílehlé podhorské vesnice. Strdimilové rádi navštěvují např. květy banánovníků či políčka cizokrajních okrasných květin. Při pobřeží moře lze dále najít strdimila žlutoskvřnného (*Anabathmis reichenbachii*), který rád saje nektar z rozkvetlých kokosovníků.

Celkem jsme zaznamenali téměř 50 rostlinných druhů, které lákají strdimily na svůj nektar. Ptáci rádi navštěvují jak specializované ornitofilní „ptačí“ květy, které potřebují pro opylení právě ptačího návštěvníka, tak i ostatní typy květů, které hostí i další opylovače, jako jsou včely, motýli nebo pestřenky. Návštěvnost se navíc výrazně mění v průběhu roku. Stromy kvetou téměř výlučně v období sucha (listopad–květen), produkují velké množství květů, a tudíž i nektaru a strdimilové této hojnosti a snadné dostupnosti potravy rádi využívají. Květy stromů jsou ale v naprosté většině otevřené, a zvou tak k veřejné hostině i ostatní skupiny návštěvníků (kromě hmyzu i jiné druhy

ptáků, např. kruhočka, bulbuly či snovače). Proč mají tedy strdimilové tak dlouhé a úzké zobáčky, když je nektar na těchto květech prakticky volně přístupný? Po období sucha totiž přijde období deště a vztah mezi rostlinami a ptačími opylovači se výrazně zúží. Strdimilové začnou navštěvovat z převážné většiny rostliny s ptačími květy – nevonící, dočervena zbarvené trubkovité květy s velkým množstvím málo koncentrovaného nektaru. Těmto rostlinám vyhovují vydatné srážky, protože tak mají dostatek vody na produkci velkého množství nektaru. Ačkoliv mají zpravidla menší množství květů, objem odměny na květ je u nich neporovnatelně vyšší než u ostatních rostlin. Strdimilové tak mají zajištěný přísun nektaru i v tomto poměrně drsném období. Jelikož si rostliny chrání nektar před deštěm a ostatními neptačími návštěvníky v hlubokých květech, strdimilové by se k němu bez svých dlouhých zobáčků nedostali.

Květy s nejvyšší mírou ptačí specializace

Z celkového počtu devíti druhů rostlin s ornitofilními květy, které jsme na hoře Mt. Cameroon sledovali, vynikají zejména zástupci čeledi netýkavkovitých (Balsaminaceae) a poloparazitických ochmetů (Loranthaceae). Květy netýkavek specializovaných na ptáky mají výraznou červenou či oranžovou barvu okvětních lístků a dlouhou zahnutou ostruhu (v odpovídajícím tvaru strdimilích zobáčků), ve které se nachází velké množství nektaru. Když strdimil vsune zobák do ostruhy, prašníky umístěné v přední části květu vypráší na temeno ptáka velké množství pylových zrn. Někdy je taková pylová sprcha příliš i na strdimila a musí se oklepat. Pylové tyčinky na květech po vyprášení odpadají a pod nimi se objeví lepkavá blizna, součást samičího pohlavního orgánu, na kterou se při další návštěvě nalepí pyl přenesený na hlavě strdimila z jiného květu. Tento výborný, vzájemně prospěšný systém skvěle funguje, pokud jeden z dvojice nepodvádí. To často mívá ve zvyku strdimil severní (*Cinnyris reichenowi*), který díky kratšímu zobáku často nedosáhne na nektar. Mrzutou situaci řeší tak, že naklovně ostruhu z boku a vzniklou štěrbinou se snadno dostane k vytožené pochoutce. Navíc se tak vyhne pylové sprše. Rostlině však tímto chováním nezajistí potřebné opylení.

Zástupci ochmetovitých se často specializují na ptáky, i co se týká rozšiřování semen. Proces přenosu probíhá podobně jako v případech u nás

rostoucího jmelí bílého. Rostliny tvoří bobule, které ptáci – u nás zejména drozd brávník či zimní návštěvník brkoslav severní – s oblibou požírají a lepivý trus se semínky se pak snadno zachytí na větvích stromů, kde rostlinky posléze vyklíčí. Poté zanoří své modifikované kořínky (tzv. haustoria) do pletiva hostitelské rostliny a napojí se na cévní svazky, odkud získávají vodu a minerální látky. Organické látky si pomocí fotosyntézy asimilují samy, proto je nazýváme rostlinami poloparazitickými. Tropicí zástupci ochmetovitých, které jsme sledovali, navíc lákají ptáky na své červené či oranžové květy. Od ostatních ptačích květů se liší úzkými trubičkovitými květy, které jsou po celou dobu kvetení uzavřené. Strdimil hledající nektar musí špičkou svého zobáku otevřít květ naklonutím. Některé druhy ochmetů navíc dokážou v momentě otevření doslova explodovat, a vytvořit tak oblak pylu, který ulpí na ptačím tělíčku.

Vedle nových poznatků o potravních nárocích nektarivorních strdimilů nám výzkum umožnil naživo sledovat výsledky společného evolučního vývoje nektarodárných rostlin a ptáků. Dokonalost a vynalézavost evoluce při pohledu na výměnu nektaru za přenesený pyl mezi strdimilem a specializovaným ptačím květem je ohromující a přímé pozorování těchto vztahů patří k velkým zážitkům.

Projekt podpořila Grantová agentura České republiky (18-10781S).

 GAČR
GRANTOVÁ AGENTURA ČESKÉ REPUBLIKY

Kryštof Chmel | je absolventem oboru zoologie na Přírodovědecké fakultě Jihočeské univerzity. Od roku 2016 se aktivně podílí na terénním výzkumu ptačích společenstev v západoafrickém Kamerunu.

Štěpán Janeček | vystudoval botaniku na Biologické fakultě Jihočeské univerzity. V současnosti pracuje na katedře ekologie PŘF UK v Praze, kde se věnuje především výzkumu interakcí mezi rostlinami a opylovači.

Pokus o rekonstrukci historického vývoje početnosti ptáků v Česku

Lze zkoumat početnost ptačích populací, aniž bychom ptáky standardizovanou metodikou sčítali? Nová studie českých badatelů publikovaná v říjnu časopisem *Ecological Indicators*¹ naznačuje, že jisté možnosti by se našly.

Změny početnosti ptáků právem poutají pozornost široké ornitologické veřejnosti. Málokoho nezajímá, zda je dnes ptáků více, nebo méně než dříve, případně jaké faktory za těmito proměnami vězí. Odpověď však není snadná. Výsledek totiž silně závisí na tom, jaké období si zvolíme za ono „dříve“ – neboli v jakém výchozím stavu se nacházely populace, s nímž jejich dnešní velikost poměříme.

V Česku se pro většinu druhů jako „výchozí stav“ berou 80. léta 20. století, kdy se rozběhl Jednotný program sčítání ptáků, který monitoruje hnízdní populace běžných druhů,

Jelikož Českem prochází severní hranice evropského areálu volavky červené, měla by zde její početnost narůstat vlivem oteplování klimatu. Mezi 50.–60. a 80. léty 20. století však vykazovala opačný trend. Je pravděpodobné, že ptačí populace v té době ovlivňovaly jiné faktory než projevy klimatických změn.

z 50. let minulého století nebo v jakém stavu bylo naše ptactvo v poválečné době, z těchto dat nezjistíme.

Proto nás napadlo neobvyklé řešení. Inspirováni barvitým líčením mladistvých ornitologických zážitků Miloslava Nevrlého v knize *Moje ptačí roky* jsme se rozhodli požádat o pomoc kolegy a kolegyně narozené před rokem 1945. Ta spočívala ve vyplnění strukturovaného dotazníku, v němž měli uvést u každého druhu, u něhož si na to vzpomínají, relativní hojnost hnízdního výskytu ve třech obdobích: v 50.–60. letech 20. století, v 80. letech 20. století a v 10. letech 21. století. Toto hodnocení mohl každý udělat pro libovolné území, kde dlouhodobě působil. Od několika desítek oslovených ornitologů se nám zpět vrátilo 25 vyplněných dotazníků s použitelnými daty. Pokrytí státního území bylo poměrně slušné, zejména na Moravě. Poznatky od ornitologů jsme převedli na kvantitativní údaje o změnách početnosti mezi obdobími, které umožňovaly statistickou analýzu³.

K naší radosti jsme takto získali údaje o více než 200 druzích, tedy v podstatě o celé české hnízdní avifauně. Další příjemné zjištění přišlo, když jsme prozkoumali věrohodnost dat. Změnu početnosti mezi posledními dvěma obdobími (80. léty 20. století a 10. léty 21. století) získanou na základě odhadů ornitologů jsme vztáhli ke změnám rozšíření vypočteným na základě atlasového mapování v obdobích 1985–1989 a 2014–2017. Shoda byla velmi vysoká a druhy, které přibývaly, resp. ubývaly, si mezi oběma hodnoceními dobře odpovídaly. Lze tedy s jistotou opatrností prohlásit, že vzpomínky dříve narozených ornitologů jsou pro účely našeho srovnání validní a můžeme se o ně opírat.

Co nám tedy vyšlo? Ptáků znatelně ubylo. Mezi prvními dvěma obdobími byla převaha ubývajících druhů nad přibývajícími 110 ku 78, pro následující dvojici období se ještě zvýraznila na 139 ku 55. Co se týče vlastností druhů ubývajících mezi prvními dvěma obdobími, míchaly se zde patrnosti dobře známé z novější doby (například populační pokles hmyzožravců) a překvapivá zjištění, jako třeba snižování

početnosti teplomilných druhů (dnes vlivem oteplování klimatu pozorujeme pravý opak).

Výsledky znamenají, že stav ptactva v 80. letech 20. století, tedy obvykle používaný výchozí stav, se ve skutečnosti týkal již dosti zredukovaných populací, a to minimálně ve srovnání s polovinou 20. století. Např. dnes často skloňované snižování populací ptáků zemědělské krajiny je při pohledu dále do minulosti zřejmě daleko výraznější, než nám sdělují data z každoročního monitoringu. Dále naše studie upozorňuje, že faktory, které formují ptačí populace, se v čase mohou proměňovat. Dnes, kdy každou chvíli na vlastní kůži pocítujeme teplotní rekordy a kdy klimatické změny představují klíčovou determinantu populační dynamiky širokého spektra organismů, si těžko připustíme, že před 50 lety tento faktor početnost ptáků zřejmě příliš neovlivňoval. O to důležitější je, aby ochranná praxe adekvátně reagovala na aktuální hrozby.

Klíčovým poselstvím našeho výzkumu je zjištění, že starším kolegům a kolegyním se vyplatí naslouchat. Jejich postřehy jsou cenným a relevantním zdrojem informací o vývoji naší avifauny. Podobné průzkumy lze provést i v jiných částech světa nebo pro jiné skupiny organismů⁴. Bohužel čas, po který to bude možné provádět, se krátí, protože nejstarší pamětníci historického stavu přírody nezdáržitelně odcházejí. Závěrem bych chtěl poděkovat Filipu Szarvasovi, který tento výzkum pojal za svoji bakalářskou práci, Karlu Štátnému, který se autorsky zapojil do vznikající publikace, a zejména všem respondentům, kteří se s námi podělili o své hodnocení hojnosti ptačích druhů⁵.

- 1 Nejsme první, koho napadlo rekonstruovat historický stav ptačích populací. Ve Švýcarsku byl sestaven celý hnízdní atlas historického rozšíření ptáků (vogelwarte.ch/en/projects/status-assessment/historical-atlas). Zdrojem informací o vývoji kolonií vodních ptáků na škále od desítek let po tisíciletí jsou jezerní sedimenty (frontiersin.org/articles/10.3389/fevo.2021.698175/full).
- 2 Seznam respondentů viz článek na webu ČSO a samotná publikace.

Jiří Reif | je profesorem na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Zabývá se změnami početnosti ptáků a faktory, které je způsobují.

3 Blíže viz článek na webu ČSO a samotná publikace.

Jedním z respondentů studie byl i významný fotograf Jan Rys, který se fotodokumentací přírody Třeboňska věnuje takřka celý život; 60. léta 20. století

zejména pěvců². První celoplošné mapování hnízdního rozšíření proběhlo již v 70. letech, ale jeho použitelnost pro srovnání s dneškem komplikuje fakt, že tehdejší mapovací úsilí bylo nižší než v pozdějších dobách. Některé druhy se sledují poměrně dlouho (např. zimní sčítání vodních ptáků probíhá od roku 1966), ale jde jen o malý vzorek naší avifauny. Celkově vzato – nic moc. Odpovědi na otázky, jak se na populacích projeví třeba kolektivizace zemědělství

- 1 Reif J., Szarvas F., Štátný K. 2021: *Ecological Indicators* 129: 107909. doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.107909.
- 2 Ve Velké Británii se ovšem ptáci monitorují od roku 1962, ve Finsku od roku 1975. Ve většině zemí ale začal standardizovaný monitoring později než u nás, typicky na přelomu 20. a 21. století.

Poznáte introdukované vrubozobé?

Samec kachničky mandarinské

Foto: Monika Šuržinová (fotonatur.eu)

Ne všechny ptačí druhy, které považujeme za „naše“, jsou na území Česka původní. Ptáci se díky schopnosti létat dokážou sami postupně rozšířit na velké vzdálenosti – i mezi kontinenty. Jiné zase člověk do volné přírody úmyslně zavlekl coby lovnou pernatou zvěř, další původně choval pro okrasu v zámeckých parcích či pro hospodářské účely a k jejich rozšíření pak docházelo prostřednictvím úniků z chovů, a to i ze vzdálených koutů Evropy. Pojďme si představit introdukované druhy vrubozobých, které se v poslední době na hladinách našich rybníků, řek a jezer pohupují nejčastěji.

K nejrychleji se šířícím nepůvodním druhům vrubozobých u nás v poslední době patří **husice nilská**. Tento africký druh byl v 17. století uměle vysazen v jižní Anglii a přes Nizozemsko a Německo se rozšířil i k nám. První záznam o jeho výskytu u nás pochází z roku 1979, pravidelně se pak začal objevovat od roku 2009, kdy jeho počty začaly rychle narůstat. V roce 2008 bylo v jihozápadních Čechách prokázáno první hnízdění a dnes u nás pravidelně hnízdí desítky párů ročně. Za rok 2020 najdeme v databázi *birds.cz* přes 2,5 tisíce pozorování. Tuto velkou robustní husu zastihneme v blízkosti vodních ploch (i v městských parcích), a to v průběhu celého roku. Obvykle se setkáváme s jedinci nebo páry, kteří se často chovají agresivně vůči domácím vodním ptákům, ale byla zaznamenána i hejna čítající desítky jedinců.

Zejména na jaře a na podzim můžeme čím dál častěji pozorovat o něco menší **husici rezavou** původem z euroasijských stepí. Většinou se jedná o úniky ze zajetí, zaletět k nám ale mohou i ptáci ze zdivočelých populací z různých koutů Evropy. Od prvního pozorování v roce 1975 v Hluboké nad Vltavou byla pozorována jen nepravidelně, po roce 2005 už se ale jedná o každoroční výskyt s postupným nárůstem počtu jedinců (v roce 2020 jich bylo zaznamenáno přes 300; ve stejném roce také na Klatovsku vyvedl pár

husic mláďata). Setkat se s nimi můžeme na Českobudějovicku či Břeclavsku, ale prakticky i u jakékoli větší vodní plochy. Krk samců zdobí ve svatebním šatě černý proužek, který ale v zimě ztrácí a jsou pak nerozeznatelní od samic.

Už na počátku 20. století u nás byla zaznamenána nezaměnitelná, pestrobarevná asijská **kachnička mandarinská**. Do Evropy se rozšířila ze zdivočelé populace v Británii, kam byla introdukována již v 18. století. První hnízdění u nás proběhlo v roce 1980, další ale bylo prokázáno až v roce 2008 a dnes tu hnízdí jednotky párů. „Mandarinky“ můžeme zastihnout celoročně, například v roce 2020 bylo v Česku pozorováno přes tisíc jedinců, a to i v centru Prahy nebo Brna.

O trochu větší, podobně pestrou americkou příbuznou **kachničku karolínskou** potkáme ve volné přírodě celoročně, ale jen velmi vzácně. Dostala se k nám přes Německo a Nizozemsko z Velké Británie, kam byla introdukována v 19. století. Bývá často chována v zajetí a s uniklými jedinci se u nás setkáváme od roku 1969 na větších řekách, často i v centru Prahy, Hradce Králové, Olomouce či dalších měst. Každoročně se jedná o desítky pozorování jednotlivců nebo skupinek. Úspěšné hnízdění na našem území dosud nebylo prokázáno.

Dalším utečencem z chovů, zastizitelným především od podzimu do jara v naší přírodě, je **husa indická** původem z nejvyšších pohoří střední Asie. Poprvé byla v Česku spatřena v roce 1969, od té doby bylo zaznamenáno přes 240 pozorování s výrazným nárůstem v posledních dvou letech. Světle šedá husa se žlutým zobákem a nohama a černobílou kresbou na hlavě a krku bývá k vidění hlavně na Českobudějovicku, ale i na jižní Moravě.

Teprve od roku 2013 bývá na našem území nepravidelně a nepoččetně (do deseti jedinců ročně) zastizena také **husa čínská**, vyšlechtěná z husy labutí. Ta byla domestikována v Číně před více než třemi tisíci lety a v Evropě byla v první polovině 20. století vysazována jako lovný pták.

Současná pozorování této husy s typickým hrbolem u kořene zobáku přičítáme vesměs unikům ze zajetí nebo jde o volně chované jedince.

Nejméně často z představovaných druhů na území Česka uvidíme **kachnici kaštanovou**, na setkání s ní však jen tak nezapomeneme, protože samci tohoto druhu mají ve svatebním šatě nezaměnitelný modrý zobák. Od roku 1998 registrujeme jen 34 pozorovaných jedinců, hlavně na Břeclavsku a Hodonínsku. Tito ptáci se k nám zatoulávají na podzim nebo na jaře z populací rozšířených v západní Evropě a v Británii, kam byla kachnice v minulosti zavlečena z Ameriky. Přítomnost kachnic kaštanových znepokojuje především ornitology ze Španělska, kde se kříží s původní evropskou kachnicí bělohavou, a vážně tak ohrožuje její populaci. Se zálety hybridů jsme se setkali už i na území Česka.

Přízpusobivost nepůvodních druhů rozhoduje nejen o jejich dalším osudu, ale ovlivňuje i populace těch domácích. Za často obdivovaným pestrým zbarvením zavlečenců se tak skrývají mnohé problémy. Pokud se rychle a početně šíří a rozmnožují, získávají výhružný titul „invazní“. Jejich stanovištní a potravní nároky i agresivní chování mohou značně komplikovat život původním druhům, jimž hrozí, že proti nové konkurenci z dlouhodobého hlediska neobstojí. Jejich soužití ale může vést i k vzájemnému křížení a vzniku hybridů a v nejhorším případě i postupné degradaci původních druhů.

Introdukované druhy mohou mít negativní dopady také na zemědělské plodiny, lidské zdraví a ekonomiku. Ornitologové z portugalské univerzity v Évoro se proto rozhodli vyhodnotit míru těchto dopadů a zahájili nový projekt občanské vědy. Široká veřejnost v něm pomáhá sbírat data o rozšíření a početnosti nepůvodních druhů na území Evropy. Pomocí krásné výtvarně zpracovaného a uživatelsky velmi přívětivého on-line formuláře na labor.uevora.pt/en/ibisurvey se můžete zúčastnit i vy.

✦ Karolína Mikšlová a Alena Klvaňová

Introdukovaní vrubozobí

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Husice nilská

Alopochen aegyptiaca

Velikost: 63–73 cm

Původ: Afrika, introdukována do Velké Británie v 17. stol., úniky z chovů

Výskyt v ČR: celoročně na celém území, v malém počtu (desítky párů) hnízdí od roku 2008, protahuje

Počet záznamů na birds.cz: 8672 (VI/1999–VIII/2021)

Husa čínská

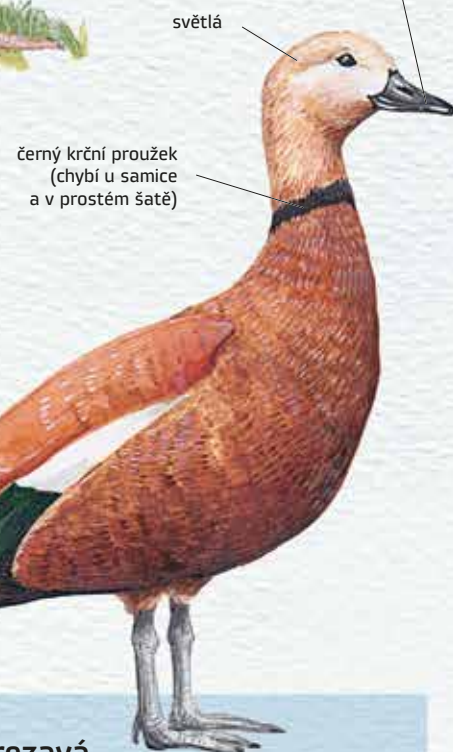
Anser cygnoides f. domestica

Velikost: 91–94 cm

Původ: vyšlechtěna z asijské husy labutí (*A. cygnoides*), úniky z chovů

Výskyt v ČR: vzácně, nehnízdí

Počet záznamů na birds.cz: 76 (X/2013–VIII/2021)

Husice rezavá

Tadorna ferruginea

Velikost: 58–70 cm

Původ: jižní Evropa, Asie, severní Afrika, zálety z nepůvodních, samostatně se udržujících populací v Evropě (Švýcarsko, Německo)

Výskyt v ČR: 2× zahnízdily páry uniklé z chovů, nepoččetně protahuje

Počet záznamů na birds.cz: 904 (XVII/1975–VIII/2021)

Husa indická

Anser indicus

Velikost: 68–78 cm

Původ: střední Asie, úniky z chovů

Výskyt v ČR: vzácně, nehnízdí

Počet záznamů na birds.cz: 246 (IV/1969–VIII/2021)

kovový modrozelený lesk
červené oko

žlutý kroužek kolem očníce

tmavě šedá

celý šedý

M

bílé proužky,
brada a hrdlo

F

jemnější
tečkování než
k. mandarínská

modré zrcátko

Kachnička karolínská

Aix sponsa

Velikost: 43–51 cm

Původ: Severní Amerika, introdukována do Velké Británie v 70. letech 19. stol., úniky z chovů

Výskyt v ČR: volně v přírodě nehází, v roce 2014 vyhníždil hybridní pár (se samicí kachny divoké), nepoččetně protahuje a zimuje

Počet záznamů na birds.cz: 453 (IV/1969–VIII/2021)

tmavé drápy
(u k. mandarínské světlé)

světle šedá

šedý s bílým nehtem

F

zelené zrcátko

Kachnička mandarínská

Aix galericulata

Velikost: 41–49 cm

Původ: východní Asie, introdukována do Velké Británie před rokem 1745, úniky z chovů

Výskyt v ČR: výjimečně hnízdí od roku 1980, nepoččetně protahuje a zimuje

Počet záznamů na birds.cz: 2867 (IV/1969–VIII/2021)

více bílé než k. karolínská

velké smetanové tečky

růžový s bílým nehtem

rezavé
„plachty“

M

F

šedý

tělo jako
M v prostém
šatě

rozpítný proužek

M

v prostém šatě

modrý

M

ve svatebním šatě

prohnutý

dlouhý,
vzpřímený

matně hnědé

šedý

kaštanové

Kachnice kaštanová

Oxyura jamaicensis

Velikost: 35–43 cm

Původ: Severní Amerika, introdukována do Velké Británie, kde volně hnízdí od roku 1960

Výskyt v ČR: vzácně protahuje, nehází

Počet záznamů na birds.cz: 34 (IX/1998–VIII/2021)

Literatura:

Svensson L., Mullarney K., Zetterström D. 2016: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Ševčík Plzeň

Vinicombe K., Harris A. a Tuckerová L. 2016: *Příručka k určování ptáků se zaměřením na podrobný popis snadno zaměnitelných druhů*. Ševčík Plzeň

Karel Štátný: *Nepůvodní ptáci ve fauně České republiky*. Živa 5/2018: 272–276
Faunistická komise ČSO fkcso.cz

Krutihlavovy hlavolamy aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

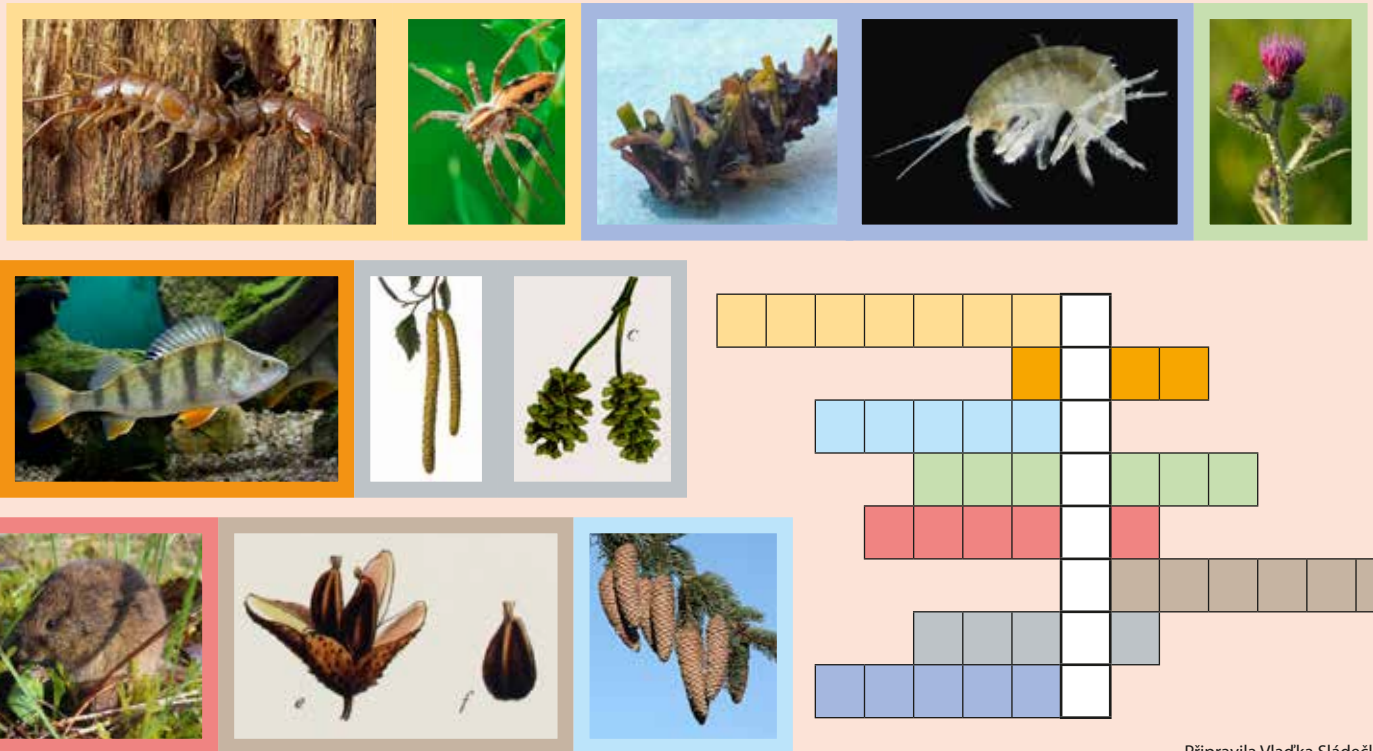
Ahoj děti!

Před odletem na zimoviště mi bleskly hlavou následující myšlenky. Cesta je náročná a plná nebezpečí. Není lepší tu zůstat? Jak tu zimu moji kamarádi přežijí a co je tady čeká? Nemají hlad? Odvážil jsem se zeptat **stehlíka** a **střízlíka**. Prý každý hledá svoji potravu, jak umí. Stehlík mi vyprávěl, že rád navštěvuje krmítka, a dokonce se tu potkal i s hejnky táhnoucích **čížků** a vzácně i s **jikavci**. „Ale to víš,“ dodal, „**křivka**, **kalous**, **orel** či **skorec** na krmítkách nic nenajdou, a jejich „krmítkem“ je tak krajina, v níž žijí.“ To bych měl problém, neumím si hledat v zasněžené krajině mravence, brouky ani pavouky. Obdivuji střízlíka, který to dokáže.

Jsem to ale hlava děravá! Zapomněl jsem se stehlíka zeptat, jestli na krmítko někdy přiletí (tajenka). Vždyť je tam potrava i pro něho. Nebudu věšet hlavu a zeptám se vás, děti. Viděly jste ho na krmítku? Napište mi svá pozorování. Budu se na ně do jara těšit!

Zdraví vás váš Krůťa

Víš, čím se stehlík obecný, střízlík obecný, čížek lesní, pěnkava jikavec, křivka obecná, kalous ušatý, orl mořský a skorec vodní živí? Pak pro tebe bude snadné napsat jejich jména na správný řádek v křížovce a zjistit, na kterého návštěvníka krmítek se Krůťa ptá.

Připravila Vladka Sládečková

Polet' se mnou do přírody

Typy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi, těší mě, že chodíte rádi pozorovat ptáky. Mám moc rád malé přírodovědce, kteří si nosí svůj zápisník a všechno si do něho zapisují. Vloni dokonce pozorovali moje hnízdo za kůrou stromu. Hezky zpozvdáli, takže mě tam vůbec nerušili. Občas dokonce dělali, že se dívají jinam, ale všiml jsem si, že jim neuniklo, kdy jsem krmil mláďata ani kdy moje děti vylétly z hnízda. Co všechno tam asi píšou? Bohužel neumím číst...

Máte také svůj zápisník, abyste mohli zapisovat, co jste viděli, kde a kdy to bylo? Případně si všechno i malujete? To je dobře. Jednou budete mít nejen krásnou vzpomínku. Zapisování pozorování je něco, bez čeho se žádný

přírodovědec neobejde. Bez přesných údajů by nemohly vzniknout žádné odborné články ani žádné důležité studie.

Že svůj zápisník ještě nemáte? To se snadno napraví. Stačí jakýkoli blok a tužka, které budete nosit všude s sebou. A začít můžete kdekoli. U vody, v lese nebo teď na začátku zimy třeba i u krmítka na své zahradě. Že je papír záležitost minulého století a používáte moderní technologie? Určitě můžete. Mnoho přírodovědců také zadává pozorování v terénu přímo do databáze. Ale na malování je papír prostě nejlepší a váš první zápisník vám zůstane jako krásná památka na vaše ornitologické začátky, kterou žádný mobil nenahradí. A to jistě stojí za to!

Že zápisník máte? Super! Co kdybyste mi poslali obrázek nějaké pěkné stránky a podělili se tak o své pozorování s ostatními mladými

ornitology? Jistě to ocení a já za ocením ty obrázky.

Váš Krůťa

Vlevo zápisník dospěláka Tomáše Macka se zápisky z letošního Víkendu pro rodiny s dětmi, vpravo zápisník R. K. (9 let)

Připravila Gabriela Dobruská

Roelandt Savery, tzv. „Edwardsův dodo“ (olej na plátně, 1626), Natural History Museum, Londýn

Dronte v říši divů

Zoologové se dlouho nemohli shodnout, zda mají dronta mauricijského – ikonu mezi nelétavými endemickými ptáky – považovat za druh labutě, pštrosa, albatrosa, chřástala, nebo dokonce supa. Z dodnes žijících ptáků jsou s ním nejbližší příbuzní holubi nikobarští, zejkozobí, horští a také novoguinejské korunáči. Dronte se od nich ale výrazně lišil velikostí (na výšku měřil přibližně metr a vážil asi 10–27 kg) a podivným vzhledem, připomínajícím spíše než ptáka jakousi kuriózní mytickou obludu.

Podle dobových svědectví prachově opeření drontové před lidmi neutíkaly, nenasytně se živily ovocem a kamením (gastrolity) a jejich mohutné zobáky i nohy nezvykle kontrastovaly se zakrnělými křídly. Maso měli prý tuhé a nepříliš chutné. Lidé usoudili, že tato stvoření se Přírodě prostě nepovedla, a svou nevoli k podivným ptákům dali najevo řadou pojmenování, která nejsou ničím jiným než nadávkami. Holanďtí námořníci se při kolonizaci ostrova Mauricius roku 1598 zmiňovali o odporných valivých ptáčích. Dronte znamená doslova „nafouklý, odulý“. Ještě více se později ujalo slovo *dodo*, poukazující údajně na ptákově hloupé až bláznivé chování. Z výrazu *dodo* v roce 1766 Carl Linné vytvořil odborné jméno *Didus ineptus*, přeložené do obrozenecké češtiny jako *blboun nejapný*.

Není divu, že takto vnímaný tvor se pro obhroublé mořeplavce stal oblíbenou kořistí. Zpočátku kvůli masu, vzápětí čistě pro zábavu. Ptáky zdecimovalo také odlesňování krajiny a dovezená zvířata – krysy, kočky, psi, prasata, ale i opice, hranostajové a fretky. Trvalo jen několik desetiletí, než dronte z nevelkého ostrova, kde až do osídlení nežili žádní savci, zcela vymizel. Nikdo ho nejspíš nelitoval. V očích svých objevitelů byl ztělesněním neohrabané hlouposti, tupého nemebla zasluženého odsouzeného k zániku.

Stejně jako dnes však i v 17. století světu vládla okázalost a obchodní duch. Živé exempláře vzácných drontů se proto rychle ocitly jako rarity ve zvěřincích evropských i asijských panovníků. Jedním z nejvášnivějších chovatelů exotického ptactva byl habsburský císař Rudolf II. Ptáci spolu

s četnými druhy zvířat tvořili významnou část jeho mnohostranně zaměřených vědecko-uměleckých sbírek, které vládce soustavně shromažďoval na Pražském hradě. Do zvěřince v Královské zahradě se kromě papoušků, pelikánů, pštrosů, kasuára a dalšího množství opeřenců dostal někdy po roce 1600 také osamělý dronte. Není známo, jak dlouho pták zůstal naživu, už v roce 1609 byl ale uveden v inventáři sbírek jako vycpaný.

Rudolfova menażerie a kolekce preparovaných živočichů se zákonitě staly inspirací umělců. Vlámského malíře Roelandta Saveryho pražský dodo zjevně fascinoval – pravděpodobně nikdo jiný dronta nevyobrazil tolikrát. Z kompozic ptactva a zvěře ve fantaskních krajinných scénériích, jakými jsou například *Orfeus hraje zvířatům v krajině*, *Krajina s dodem*, *orlem a dalšími ptáky*, *Po potopě*, *Ráj a další*, je možné získat představu o dodově barevnosti i velikosti, protože Savery zvířata zachycoval i přes určitou dávku manýristické stylizace s výjimečnou přesností. Ve všech mistrovských dílech je ale dodo nápadně tlustý, což může být způsobeno i tím, že jej malíř viděl pouze překrmeného ve zvěřinci nebo přehnaně vycpaného v císařově kunstkomoře, a nechtěně tak přispěl ke stereotypnímu hodnocení dodo jako nemotorného a obézního ptáka.

V 19. století byla na ostatky drontů upřena pozornost přírodovědného bádání. Dodovy kosti si do oxfordského muzea přišel prohlédnout také spisovatel, matematik a logik Lewis Carroll (pseudonym) s dívkou Alice Liddellovou. Dodo se pak jako jedna z dobromyslných zvířecích postav objevil v jeho knize *Alice's Adventures in Wonderland* (1865, překládáno nejčastěji jako *Alenka v říši divů*), která „blbounovi“ přinesla popularitu mezi dětskými i dospělými čtenáři.

Z kdysi opovrhovaného živočicha a sběratelské kuriozity nakonec vznikl sympaticky komický symbol vyhynulých tvorů. To všechno lidé postupně udělali z unikátního obyvatele sopečného ostrova v Indickém oceánu. Neuměli jen jediné. V míru a s respektem jej pozorovat, a hlavně nechat žít.

☛ Daniel Razím

Příště: Pták roku 2022 ve sbírkách filatelistů

Po koronavirové přestávce jsme 2. května v Českém rozhlasu Vltava obnovili živé vysílání zvuků svítání pod hlavičkou International Dawn Chorus Day. Jeho součástí bylo i uvedení textu, kterým jsme zahájili novou tradici – požádali jsme děčínského básníka a překladatele Radka Fridricha o napsání básně na ptáka roku. Vznikla hravá, zpěvná báseň, kterou chceme coby rozhlasovou troškou přispět k úsilí ČSO zvyšovat povědomí o ptačích druzích, v čemž budeme pokračovat i v roce 2022.

Petr Gojda, Český rozhlas

Káně lesní

(*Buteo buteo*)

Radek Fridrich

I.

B b b
teo b
b b b
teob b b

Bubu

bute ó bute ó
bubu
búte ó ó ó

II.

Poleloukypastviny
Buteo buteo
Mrakylesyplodiny
Buteo buteo

Mňoukavé vijéé
v zásunbním letu
střemhlav
k zemi
pád

III.

B b
teo b
b b
teo bb

Bu bu
bu bu buch
do všech uch
slyší mě bůh?

IV.

Poleloukypastviny
buteo buteo
Mrakylesyplodiny
butéo butéo

Bubu bute bute
b b b
bu bu buteo buteo

V.

Mňoukavé vijéé
v zásunbním letu
střemhlav
k zemi
kde skrývá se
hra
boš!

Ptačí hlídka – knížka se skrytou historií

Letos vychází bohatě ilustrovaná dětská knížka Miroslava Urbana o pozorování, chytání a kroužkování ptáků *Ptačí hlídka*. Tento prázdninový příběh vás zavede na zahradu jednoho dědy, který celý život kroužkuje ptáky a své znalosti i dovednosti předává svému vnukovi. Vydáme se s nimi do lesů, rákosin rybníků i pod noční oblohu plnou hvězd. Prohlédneme si, jak vypadá dalekohled uvnitř, a jeden hvězdářský si také postavíme. Dozvíme se, jak se vyrábějí ornitologické sítě a kroužkují ptáci. To vše na čtyřiceti osmi ilustrovaných

stranách ručně vázané knížky z přírodního papíru, jejíž součástí je i malý atlas ptáků, který si vlastnoručně poskládáme. A jak knížka vznikala?

Jako kluk jsem trávil volný čas se svým dědou, který byl velkým kroužkovatelem, to jsem ale v té době nevěděl. Tehdy to byl zkrátka můj děda, který sekal kosou trávu králíkům, jezdil na starém pionýru a pěstoval letničky na zahrádce. Samozřejmě neustále chytil ptáky, které kroužkoval. Žil v Červeném Hrádku u Kolína v domku se zahradou, která se objevuje i v knížce. Tam začínají mé vzpomínky, má vlastní cesta k biologii a zájem o přírodu a ekologii. Byl jsem zvědavý kluk a děda měl pro předávání znalostí všeho druhu pochopení a s oblibou a trpělivostí mi vše vysvětloval. Když si nebyl jistý, šel do své knihovny v předsíni, kde měl vše pečlivě urovnané.

Do knížky, ve které popíšu skutečné příběhy prožité s dědou, jsem chtěl doplnit i několik reálných údajů. Potřeboval jsem najít číslo kroužku své první okroužkované červenky nebo slavíka modráčka. Při dědově pečlivosti to nebyla složitá práce, v jeho archivu jsem vše potřebné snadno vyhledal – čísla kroužků i zpětná hlášení. A po třiceti letech jsem viděl jeho bohatý kroužkovatelský život ohraničený lety 1939 a 1989 jako na dlani.

Ve svém vyprávění jsem se pokusil zachytit kousek historie klukovským pohledem tak, jak si ji pamatuji. Vydal jsem se do krajiny svého dětství, naskicoval dědův domek i pole za vesnicí. Po mnoha letech jsem si prohlédl rákosiny u Vavříneckého rybníka, kde jsme natahovali sítě nad vodní hladinou. Dnes dovedu ocenit hloubku dědova ornitologického života i s ohledem na historické události, které prožil. Ani turbulence doby nezměnily nic na tom, že hlavní náplní jeho života bylo kroužkování ptáků.

Své vzpomínky jsem svázal do útlé knížky a přeji vám a vašim dětem příjemný čtenářský zážitek.

✉ Miroslav Urban

Miroslav Urban: *Ptačí hlídka*. Boštice 2021; medurban.cz. Cena: 250 Kč (členové ČSO 230 Kč). Zakoupíte na eshop.birdlife.cz.

Nová kniha autorky bestselleru *Genialita ptáků* pojednává o překvapivých projevech chování, které jsou však u ptáků na denním pořádku, a o činnostech, které vyvracejí naše obvyklé představy o tom, co je u ptáků „normální“ a čeho jsme si mysleli, že jsou schopni. Jennifer Ackermanová navštívila několik kontinentů a vyzpovídala desítky ornitologů, s nimiž trávila dny v terénu. Výsledkem je poutavé vyprávění o tom, jak ptáci komunikují, přemýšlejí, hrají si, páří se a vychovávají mláďata. Odhaluje nám jejich pozoruhodnou inteligenci i strategie a schopnosti, které jsme kdysi připisovali výhradně lidem: klamání, manipulaci, podvádění, únosy, zabíjení potomků, ale také důmyslnou mezidruhovou komunikaci, spolupráci, altruismus, kulturu a hru.

Knížka určená dětem od devíti let i všem začínajícím zájemcům o ptáky představuje 139 druhů, které žijí v blízkosti člověka. Dvoustránkové ptačí portréty jsou řazeny podle prostředí, ve kterém se ptáci nejčastěji vyskytují, a podle pravděpodobnosti, s jakou se s nimi setkáme v centru města, na předměstí a na vesnici, v parku či v rybníka, řeky nebo jezera. Kromě popisu a určovacích znaků se o každém ptačím druhu dozvídáme řadu zajímavostí z jeho života, při jejichž popisu autor čerpal ze svých dlouholetých zkušeností s pozorováním ptáků. Knížku obohacují tematické kapitoly o vhodných hnízdních pomůckách, ptačím zpěvu či určování ptáků v letu a doprovází ji více než 400 zdařilých fotografií a ilustrací.

První souborné shrnutí informací o ptactvu města Hradce Králové je založeno na údajích z mapování hnízdního rozšíření zdejších ptáků v letech 1985–1989 a 2009–2015. Kniha dokumentuje vývoj avifauny za poslední čtvrtstoletí na území města, které samo prošlo velkou proměnou. O každém pozorovaném ptačím druhu autoři zpracovali historické i současné zprávy o jeho výskytu, přidali mapky rozšíření a fotografie. Kniha obsahuje i obecné kapitoly o biologii ptáků v městském prostředí, historii ornitologie, ochraně ptáků a vývoji prostředí v Hradci Králové, úplnou ornitologickou bibliografii či seznam všech pozorovaných druhů ptáků.

Kniha vyšla s podporou malého členského grantu ČSO.

Jennifer Ackermanová: *Ptačí způsoby*. Kazda 2021. Přeložila Alena Klvaňová. Cena: 398 Kč (členové ČSO 319 Kč) na eshop.birdlife.cz.

Michael Schmolz: *Radost z pozorování ptáků ve městě a okolí*. Grada 2021. Přeložila Michaela Šimková. Cena: 349 Kč (členové ČSO 279 Kč) na eshop.birdlife.cz.

Jiří Porkert, Miloslav Hromádka (eds.): *Ptáci Hradce Králové*. Pavel Mervart 2021. Cena: 499 Kč (členové ČSO 429 Kč) na eshop.birdlife.cz.

Nový Červený seznam ptáků Evropy

Oranizace BirdLife International letos 14. října představila v pořadí již čtvrtý Červený seznam ptáků Evropy. Publikace podává přehled o tom, jak se daří 544 ptákům ve více než 50 evropských zemích. I přes nezpochybnitelné ochrannářské úspěchy je v Evropě každý pátý ptačí druh ohrožen vyhynutím. Hlavními příčinami jsou intenzivní zemědělství, ztráta vhodného prostředí i pronásledování člověkem.

Údaje pro červený seznam sbíraly tisíce odborníků i dobrovolníků z celé Evropy a přispěla do něj i data z Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS), který koordinuje ČSO. Po seznamech z let 1994, 2004 a 2015 se jedná o čtvrté zhodnocení rizika vyhynutí pro všechny druhy ptáků přirozeně se vyskytující v Evropě podle kritérií Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN), která jsou vnímána jako nejobektivnější a nejvíce respektovaný systém hodnocení ohrožení druhů. Seznam vychází v době, kdy čelíme environmentální krizi a kdy Úmluva OSN o biologické rozmanitosti i Evropská unie diskutují o budoucnosti celosvětové biodiverzity a připravují nové plány, jak zvýšit úsilí v oblasti ochrany přírody zaměřené na prevenci vymírání a obnovu početnosti druhů. Také české ministerstvo zemědělství má do konce roku zveřejnit Strategický plán k implementaci Společné zemědělské politiky a ČSO se společně s Hnutím Duha snaží politiky přesvědčit, aby byl co nejvíce přátelský přírodě.

Hlavní zjištění Červeného seznamu ptáků Evropy

- 1 z 5 druhů v Evropě je ohrožený nebo téměř ohrožený vyhynutím
- 1 ze 3 druhů v Evropě v posledních desetiletích zaznamenal úbytek početnosti
- vodní ptáci (mořští i vnitrozemští), bahňáci a dravci jsou nejohroženější a ubývají nejvíce
- nejvíce ohrožených a nejvíce ubývajících druhů ptáků obývá mořské biotopy, pole, mokřady, a louky
- většina skřivanovitých, strnadovitých a tuňkovitých ubývá; významný úbytek zaznamenaly také kachny a bahňáci
- 71 druhů (13 %) je ohroženo (CR, EN, VU)
- 35 druhů (6 %) je téměř ohroženo (NT)
- 5 druhů v regionu Evropy vyhynulo (RE)

Stupně ohrožení podle IUCN

- EX vyhynulý
- RE regionálně vyhynulý
- CR kriticky ohrožený
- EN ohrožený
- VU zranitelný
- NT téměř ohrožený
- LC málo dotčený

Seznam ale přináší i dobré zprávy. Například luňák červený nebo endemický hyl azorský byli díky soustavné ochrannářské práci přeřazeni z kategorie téměř ohrožený (NT) do kategorie málo dotčený (LC).

Červený seznam jasně dokládá, že rychlost, s jakou člověk využívá zdroje a ničí životní prostředí, přivádí řadu druhů na pokraj vyhynutí. A protože ptáci citlivě reagují na změny ve svém okolí, jsou vynikajícími indikátory, které nás upozorňují, že potíže má celá příroda. „Červený seznam ukazuje, že evropská pole, lesy, rybníky, řeky a moře nedokážeme obhospodařovat udržitelně. Abychom dokázali přírodu obnovit, potřebujeme transformaci myšlení a ekonomiky. Musí k ní však dojít HNED, v tomto desetiletí, které Organizace spojených národů nazývá dekádou ekologické obnovy,“ uzavírá Martin Harper, ředitel BirdLife Evropa.

Alena Klvaňová

Citace: BirdLife International (2021) European Red List of Birds. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Ke stažení na birdlife.org.

Příklady druhů s výraznou změnou stavu oproti předchozímu červenému seznamu z roku 2015

Foto: Sai Adikarla (CC-BY 2.0)

Ledňáček říční

(*Alcedo atthis*)

Trend početnosti ledňáčka výrazně kolísá jak mezi zeměmi, tak mezi jednotlivými lety a je zřejmě ovlivněn průběhem zim. V rámci celé Evropy početnost sice stále klesá, ale tempo úbytku se zpomalilo. Ledňáček je příkladem druhu, u něhož je klíčový pravidelný monitoring. Podobná situace panuje i v Česku, kde druh zažívá velké výkyvy ve vývoji početnosti, ale celkový trend je mírně stoupající.

VU → LC

Foto: Jiří Parůžek

Křepelka obecná

(*Coturnix coturnix*)

Druh silně vázaný na zemědělskou krajinu v Evropě ubývá, zejména v Rusku a Španělsku. Za hlavní příčinu úbytku je považována ztráta vhodných lučních biotopů a intenzivní zemědělství, jež vedlo ke zhoršení potravní nabídky, kterou tvoří semena plevelů a hmyz, důležitou roli hraje také ilegální lov ve Středozeří. V Česku populace podle údajů JPSP mírně stoupá.

LC → NT

Foto: Petr Šaj (birdphoto.cz)

Břehouš černoocasý

(*Limosa limosa*)

Ke zlepšení celoevropského trendu na stabilní došlo v důsledku nárůstu hnízdní populace na Islandu, který hostí asi 47 % evropské populace, a to zřejmě díky zvyšujícím se jarním teplotám. V dalších klíčových oblastech výskytu však druh i nadále prudce ubývá, jako např. v Nizozemsku nebo Rusku (obě země dohromady obývá 45 % evropské populace). Břehouš je v hnízdní době vázán na mokré louky, a tak je jejich degradace hlavní přetrvávající příčinou ohrožení.

VU → NT

Foto: Jiří Parůžek

Havran polní

(*Corvus frugilegus*)

Přibližně u poloviny evropské populace dochází k poklesu, týká se to Ruska, Polska, Francie či Nizozemska. V některých oblastech došlo k výraznému snížení početnosti, což platí i pro evropskou část Ruska, kde žije téměř třetina evropské populace druhu. Hlavním důvodem úbytku je zřejmě pronásledování a ničení hnízd.

LC → VU

Dva sokoli ze Sokolova

Příběh dvou sourozenců sokola stěhovavého začíná v budce na druhém ochozu 130 m vysokého komína chemičky Synthomer v Sokolově, kde v roce 2020 sokolí pár odchoval nejmně tři mláďata. Budka zde byla instalována v roce 2016 a sokoli v ní od té doby vyvedli mláďata každoročně.

Evropská populace sokola v 50.–70. letech 20. století lidským přičiněním prudce poklesla. Po zákazu používání látek s obsahem DDT, uzákonění přísné ochrany a zahájení programů pro aktivní podporu druhu začala sokolí populace opět růst. V 90. letech zahnízdili sokoli znovu také v Česku. V té době byl zahájen podrobný monitoring sokolí populace a kroužkování mláďat na hnízdech. Pozornost se zaměřila také na analýzu faktorů, které sokoly ohrožují. Jako nejvýznamnější hrozby byly označeny stožáry vysokého napětí, rušení na hnízdních lokalitách,

Foto: Ivan Literák

Mladá sokolí samička se satelitní telemetrickou vysílačkou před umístěním do náhradního hnízda

nezákonné vybírání mláďat a pronásledování odstřelem. Následovala aktivní opatření k podpoře druhu včetně instalace umělých hnízd. Od roku 2011 bylo u nás postupně instalováno přes 70 budek a za deset let se v nich vylíhlo nejméně 290 mláďat. Toto číslo se nezdá malé, ale mortalita mláďat je vysoká. V krajině na ně čekají mnohá nebezpečí, jak dokazuje i osud dvou sokolích sourozenců.

Dne 15. května 2020 byla na komíně v budce mláďata vyrušena a dvě z nich, samička a sameček, z ochozu předčasně vyskočila a doplachtila na zem. Sameček byl nalezen na poli mimo areál chemičky a byl předán do záchranné stanice Soos nedaleko Františkových Lázní. Později byla nalezena také samička. Protože mláďata nebyla zraněná, dostala kroužky a bylo třeba vymyslet řešení, aby mohla zůstat v péči rodičů

a v kontaktu se sourozenci a zvykat si na přirozenou potravu.

Do budky je již nebylo možné vrátit, během přítomnosti člověka u budky by totiž vyskočila i zbývající mláďata. Proto jsme 19. května oba mladé sokoly umístili do polootevřené krabice na střechu jedné z budov chemičky v těsné blízkosti komína. Nacházel se na ní přístřešek, který je mohl chránit před nepříznivým počasím. Protože nebylo jisté, zda bude samice tak nízkou umístěná mláďata krmit, položili jsme do blízkosti krabice několik holubů jako náhradní potravu. Pohyb obou mláďat jsme sledovali pomocí telemetrických vysílaček a každodenní vizuální kontroly.

V prvních dnech se mladí sokoli pohybovali po střeše, trénovali křídla a komunikovali s rodiči. Samice jim nosila potravu na první ochoz komína. Tam mláďata ještě nevlétla, ale přijímala alespoň námi nabízenou potravu. Po týdnů konečně vzlétla na první ochoz za rodiči. Od té doby byla krmena rodiči a začala sedávat i na druhém ochozu ve výšce kolem 95 metrů, kde také nocovala.

V následujících dnech mláďata trénovala létání. Suverénně přeletovala nad Sokolovem a v okolí chemičky a vyletovala na komín. Telemetricky sledovaná mladá samička se v první polovině června držela do půl kilometru od komína. Sameček v té době zaletoval 2–6 km severně od hnízda nad těžební prostor povrchového hnědouhelného dolu. Od 20. června se již nad dolem pohybovala obě mláďata. Sameček navíc absolvoval na konci června několik odvážných průzkumných letů, při nichž se vzdálil až 45 km od hnízda. Do té doby oba sokoli stále nocovali na komíně, na přelomu června a července jsme ale už zaznamenali noční pozici také v dole na sloupech vysokého napětí.

Třetího červencového dne bylo z telemetrických dat zřejmé, že sameček není naživu. Na poslední známé GPS pozici jsme ho našli ležet popáleného pod sloupem vysokého napětí. Tzv. sloupy smrti představují riziko popálení elektrickým výbojem a ročně na nich u nás hynou stovky ptáků. Námi sledovaný sokol byl popálen na příhradovém stožáru vysokého napětí 25 kV.

Samička po několika dnech opustila těžební prostor. Udělala jednodenní stosedmadesátikilometrový okružní let přes Karlovarský, Ústecký, Středočeský a Plzeňský kraj, přenocovala u Chebu a další den v brzkých ranních hodinách opustila Česko. Následující čtyři dny jsme zaznamenali její lokace především v německých spolkových zemích Sasko a Durynsko, kde nalétala více než 650 km. Pak se vrátila zpět do Česka a potulovala se mezi Kadaní a Březnem v Ústeckém kraji. Uplynulo jen 12 dní od úhynu samečka, když i data z její vysílačky naznačovala, že má potíže. Její pozice se nacházely celý den pouze v lese. Teplota vysílačky byla zatím normální, a tak byla šance, že je ještě naživu. Samičku jsme našli se zraněním, jehož příčinou mohl být například souboj se sokolím párem, který měl hnízdo 770 m od místa nálezu.

Po týdnů rehabilitace v Záchranné stanici živočichů Plzeň se její stav natolik zlepšil, že jsme plánovali její návrat do přírody. Vypuštěna

byla severozápadně od Plzně u Všerub. Po vypuštění navštívila rodný Sokolov a pak se vrátila na místo svého nálezu u Března. Nepodnikla již žádnou delší výpravu a ani se nevydala na vzdálená zimoviště. Do prosince se pohybovala v prostoru dolů a v jejich okolí mezi Chomutovem, Žatcem a Kadaní. Její příběh skončil v ranních hodinách 12. prosince. Nulová aktivita a nízká teplota upozornily na její úhyn. Z jejího těla se našlo již jen torzo. Po prohledání okolí nálezu a vyhodnocení dat z vysílačky se jako nejpravděpodobnější příčina úhynu jevila predace jestřábem.

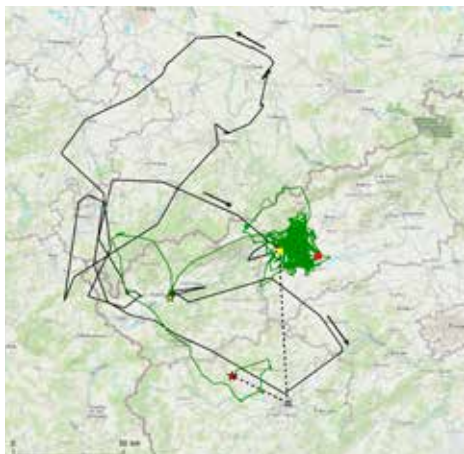
Příběh obou sokolích mláďat skončil smutně, ale přesto nám poskytl mnoho cenných informací a zkušeností. Vysílačky nám umožnily kontrolovat chování mláďat bezprostředně po vypuštění, sledovat jejich pohybovou aktivitu při opouštění hnízda a včas je lokalizovat v případě zranění nebo úhynu.

Pohled z místa nálezu spáleného samečka směrem na komín chemičky v Sokolově, na kterém je umístěna budka

Foto: Archiv DES OP Plzeň

Zdá se, že mláďata vylétla z umělých hnízd v industriálním prostředí takové prostředí dále preferují. To s sebou může přinášet vyšší riziko úrazu elektrickým proudem na stožárech, jež sokoli využívají k odpočinku, nebo riziko kolize s dráty, budovami či dopravními prostředky. Domníváme se, že popálení na sloupech elektrického vedení je stále jedním z klíčových faktorů, které ohrožují sokolí populaci. Většina uhynulých ptáků však není pod sloupy nalezena. Databáze sokolů přijatých do záchranných stanic (Český svaz ochránců přírody: Evidence živočichů 2010–2020) registruje za desetileté období 65 přijatých sokolů. Z celkem deseti příjmů nevzletných mláďat šlo v devíti případech o předčasně vylétlá mláďata, v jednom případě mláďatům rodiče predoval jestřáb. U šestnácti tohoročních, již vzletných mláďat také převládá-

Černá trajektorie znázorňuje pohyb samičky od 6. července, kdy opustila okolí náhradního hnízda (žlutá hvězdička), do 15. července (žlutý čtvereček). Zraněná byla převezena (přerušená čára) do záchranné stanice v Plzni (šedý čtvereček) a po týdnů opět vypuštěna (červená hvězdička). Zelená trajektorie znázorňuje její pohyb od vypuštění do úhynu 12. prosince 2020 (červený čtvereček).

la traumata (6 blíže neurčených, 5 po kolizích), dva jedinci byli popáleni elektrickým proudem, tři zeslábli a jeden byl napaden jestřábem u své kořisti. U starších ptáků dominovaly traumatické příčiny (15 kolizí, 7 neznámých traumat, 1 postřelený), pět jedinců bylo popáleno elektrickým proudem a osm bylo zesláblých.

Nastínili jsme zde jedno z řešení, jak lze mláďata předčasně vyskočená z hnízda vrátit do péče rodičů. V období před vylétnutím z instalovaných budek doporučujeme mláďata pravidelně z bezpečné vzdálenosti kontrolovat a v případě nálezů nevzletných, ale jinak zdravých mláďat podniknout přednostně kroky, které umožní ponechat je v péči rodičů.

Lenka Rozsypalová, Ivan Literák, Karel Makoň, David Melichar, Zdeněk Soukup a Václav Beran

Zdroj mapy: Esri, HERE, Garmin, Intermap, increment P Corp., GEBCO, USGS, FAO, NPS, NRCAN, GeoBase, IGN, Kadaster NL, Ordnance Survey, Esri Japan, METI, Esri China (Hong Kong), (c) OpenStreetMap contributors, and the GIS User Community.

DDT to nebylo

Pod tímto zajímavým názvem vyšel v květnovém čísle *British Birds* překvapivý vstupní článek vyvracející léta tradovaný důvod výrazného propadu až vymizení hnízdicích sokolů stěhovavých z mnoha zemí Evropy i Severní Ameriky. Obecně byl tento propad jednoznačně připisován DDT. Není divu – DDT opravdu způsobuje měknutí vaječné skořápky, což bylo bráno jako hlavní důvod zmíněného prudkého poklesu početnosti sokolů. Dalším „důvodem“ bylo vydání bestselleru *Silent Spring* (Tiché jaro) od Rachel Carsonové v USA. Autorka v něm jednoznačně dává do souvislosti alarmující úbytek drobného ptactva právě s masovým používáním DDT. Oprávněně, protože DDT bylo na přelomu 50. a 60. let v USA používáno opravdu v obrovských množstvích a vyhubilo podstatné množství potravní základny především hmyzožravých ptáků. Jinak tomu ale bylo ve Velké Británii (a zřejmě i v Evropě). Tady nebylo DDT zdaleka aplikováno v takové míře, naopak zde byly v zemědělství ve velkém používány chlorované uhlovodíky jako aldrin, dieldrin a heptachlor. Ty jsou navíc pro obratlovce daleko toxičtější než DDT. Jeremy Greenwood, bývalý ředitel British Trust for Ornithology, sepsal tento článek u příležitosti 60. výročí zahájení pravidelného monitoringu početnosti sokola stěhovavého ve Velké Británii. I na výsledcích tohoto projektu jednoznačně dokazuje, že DDT mělo na poklesu sokolů vliv jen okrajový, zatímco vliv zmíněných chlorovaných uhlovodíků byl zásadní.

Josef Chytil

Podle Greenwood 2021: British Birds 114/5, s. 248–250.

Krypticky zbarvený jespák velký inkubující snůšku v horské tundře na poloostrově Čukotka v arktické oblasti Ruska

Vyplatí se ještě migrovat na sever?

Již odedávna se zvířata vydávala do severních zeměpisných šířek, aby zde přivedla na svět novou generaci potomstva. Přinášelo jim to řadu výhod včetně dostupné potravy, menšího ohrožení parazity a nižší predace v porovnání s oblastmi okolo rovníku. Tyto výhody jsou však nyní narušovány klimatickými změnami a působením člověka.

Studie mezinárodního týmu vědců vedeného Vojtěchem Kubelkou z Ústavu výzkumu globální změny AV ČR – CzechGlobe ukazuje konkrétní problémy migrujících živočichů od ptáků přes soby a netopýry k vázkám a motýlům. Jejich těžkosti mají hned několik příčin. Dostupnost potravy se snižuje, protože období rozmnožování stěhovavých zvířat přestává ladit s obdobím maximální rostlinné produkce nebo výskytu hmyzu. V důsledku globálního oteplování se na sever šíří řada patogenů a parazitů, kteří v některých případech způsobují hromadný úhyn zvířat. Roste také míra

predace hnízd a mláďat, neboť se šíří i noví predátoři jako například liška obecná. Kvůli nedostatku dřívě hojně hlavní kořisti, třeba lumíků nebo hrabošů, jejichž počty negativně ovlivňují výkyvy klimatických jevů, zvyšují svůj tlak i místní predátoři. Odpad z rostoucích lidských sídel navíc přispívá k vyššímu počtu oportunistických predátorů. Vzhledem k rychlému tempu změn nejsou migrující živočichové schopni na nové hrozby přiměřeně reagovat a populační trendy početnosti celé řady z nich klesají. Migrujících zvířat jednoduše ubývá.

Podle Vojtěcha Kubelky jsou tato zjištění alarmující. „Žili jsme v přesvědčení, že severní hnízdiště představují pro stěhovavé živočichy bezpečné přístavy. To již bohužel zdaleka neplatí a řada lokalit v Arktidě a mírných severních šířkách může nyní pro tažné druhy představovat ekologické pasti,“ varuje.

Živočichové přizpůsobení k migraci do severních mírných a arktických oblastí tak čelí

dvojímu ohrožení, a to nízké reprodukční úspěšnosti v místech rozmnožování a zhoršujícím se přežívání dospělých jedinců během tahu. Hnízdiště na severu proto vyžadují značnou ochrannářskou pozornost. „V sázce je zejména osud populací a druhů obývajících severní Arktidu, protože tato zvířata nemohou kvůli bariéře Severního ledového oceánu z měnícího se prostředí unikat dále na sever. Pokud se situace nezlepší, mohla by se v příštích desetiletích dostat až na pokraj vyhynutí,“ doplňuje Vojtěch Kubelka.

Lépe porozumět tomu, zda je migrace v měnícím se světě pro konkrétní populace výhodná, či nevýhodná a jak můžeme migrující živočichy a jejich prostředí lépe chránit, jsou zásadní úkoly pro navazující výzkum a praktickou aplikaci ochrannářských opatření.

Alena Klvaňová podle Kubelka V. a kol. 2021: Trends in Ecology and Evolution. DOI: 10.1016/j.tree.2021.08.010

Pomáháme ptákům, aby se nezabíjeli na sklech

Počet ptáků, kteří každoročně uhynou nárazem do skla, je obrovský. Již několik let proto směřujeme k účinným opatřením a bez spousty dobrovolníků a zájemců o řešení problému bychom nikdy nedošli tam, kde jsme nyní, v závěru projektu Ptáci a skla. I když jsme problém zviditelnili, ukázali správná řešení a stále častěji se setkáváme s bezpečnými realizacemi, nadále se objevují nové vysoce rizikové stavby. Projekt sice končí, ale zdaleka ještě nejsme na konci cesty. ČSO se bude danému tématu věnovat i nadále. Podívejme se na několik příkladů, jak může ptákům pomoci každý z nás:

Dítě s rodiči

- zabezpečit okna domu či bytu, zvláště v místech, kde je přes ně vidět skrz nebo kde se v nich zrcadlí okolí, případně zabezpečit zimní zahradu nebo skleníky;
- použít UV či jiné samolepky, případně si vystříhat vlastní vzory;
- dodržovat pravidlo dlaně (tak daleko by měly být od sebe jednotlivé motivy) a lepit vždy zvenku.

Učitel se svými žáky

- zařadit problematiku do výuky a aktivně se zapojit do ochrany ptáků;
- zabezpečit školní chodby, prosklené spojovací krčky a další nebezpečná okna či zastávky hromadné dopravy v okolí školy nebo v celé obci (vždy se souhlasem majitele).

Úředník, zastupitel města

- posuzovat stavby s ohledem na bezpečnost ptáků: známe již několik případů nevydání stavebního povolení kvůli rizikovitosti pro ptáky, ale zatím jde bohužel o ojedinělý jev;
- začlenit požadavek na bezpečnost do výběrových řízení souvisejících se stavbami (jako v případě pražských a litoměřických zastávek);
- vydat lokální vyhlášku upravující bezpečnost vznikajících staveb.

Projektant

- řešit návrhy moderní udržitelné architektury i s ohledem na ptáky;
- při plánování staveb řešit nejen bezpečné materiály, ale i distribuci zeleně v okolí vznikající stavby, která výrazně ovlivňuje riziko kolizí.

Foto: Gabriela Dobrušská

Dobrovolníci již zabezpečili desítky škol i zastávek, jako například v Berouně

Výrobce materiálů

- vytvořit materiály bezpečné pro ptáky; ty umožní již v rámci stavby řešení, které je ekonomicky výhodnější a má ve srovnání s následnými úpravami mnohem delší životnost.

Žurnalista

- apelovat na veřejný zájem ochrany ptáků před negativním vlivem rizikových ploch a staveb;
- šířit informace o problému a jeho řešeních mezi širokou i odbornou veřejnost.

A pomoci mohou i mnozí další, kterým není lhostejný osud ptáků, od provozovatelů či majitelů rizikových budov, kteří mohou nechat budovu zabezpečit, až po širokou veřejnost, která kolem rizikových míst chodí a může učinit první důležitý krok – na problém upozornit majitele či místní orgán ochrany přírody.

Děkujeme všem dobrovolníkům, kteří pomohli zvýšit bezpečnost pro ptáky ve svém okolí, dále hlavnímu městu Praze a společnosti AGC za spolupráci i finanční podporu projektu.

Gabriela Dobrušská

Více na birdlife.cz/ptaci-a-skla.

..... INZERCE

Foto: Luděk Herma

Ve spolupráci se společností AGC jsme vyvinuli bezpečné sklo zastávek hromadné dopravy v Litoměřicích

Foto: Kraj Vysocina

Zaopatřená skla Krajské knihovny Vysociny v Havlíčkově Brodě

žaluzie | rolety | markýzy
fasádní clony | pergoly

Stínění Climax to má pod kontrolou.

4

ROKY ZÁRUKA

Exkluzivní partner
stínící techniky Climax.

Jinačovice 161, 664 34
777 317 963 | hakl@hakl.cz

www.hakl.cz

Gimbalový stativák

Už rozhořčeně posíláte udání stran prznění češtiny na Ústav pro jazyk český? Posečkejte – i jazykově punková rada může být užitečná.

Spektiv, stativový dalekohled, stativák. Bez něj si pozorování na větší vzdálenosti, ať už vodních opeřenců, či dravců kroužících v oblačných výšinách, těžko užit. Či vůbec realizovat. To je ta dobrá strana stativákové mince. Tu špatnou zná každý, kdo stativák používá: ani po dekadách ptáčkaření u nás i ve světě jsem se zatím nesetkal se stativovou hlavou, která by mi v akčnějších okamžicích nezvedla adrenalin. Jenže ne spektakulárním *plynulým* pozorováním právě se zvednuvího hejna husí nebo *rychlým* přeměrováním zorného pole na vzrušujícího bahňáka, který „se sem mohl jen zatoulat“.

Uvažte proces zacílení stativáku jinak. Uvolnit utažení v horizontální rovině, přecílit, utáhnout, uvolnit utažení ve vertikální rovině, přecílit, utáhnout. Kostrbatost sama. Tou dobou už může být dynamičtější zvíře dávno v trapu. Je jiné, lepší řešení?

Je. Zná ho každý wildlife fotograf. Tzv. gimbalová hlava umožňuje naprosto plynulý pohyb, ve všech směrech. Žádné zadrhávání. Žádné setrvačné „přestřelení“ pohybu. Kde se sledovaný objekt zastaví, třeba letící koliha po přistání, tam zůstane nasměrován i fotoaparát. A může být na gimbalu místo fotoaparátu dalekohled? Proč by nemohl?!

Gimbalová hlava pracuje na podobném principu jako tzv. kardanový závěs. Po vyvážení všech komponent umožní montáž typu gimbal plynulý, hladký a jakkoli rychlý pohyb osy zařízení (lodního kompasu, fotoaparátu, dalekohledu) ve všech třech rovinách, aniž by bylo nutno cokoli dalšího štelovat.

Kolik musíte vynaložit síly na změnu směru aparátu usazeného na gimbalové hlavě? To si jednoduše nastavíte šroubem ráno a do večera už nic upravovat netřeba. Trochu dotáhnout se může hodit, když přenášíte stativ(ák) přehozený přes rameno, ale nutné to není. I kdybyste během dne začali umdlévat a museli šroub sem tam upravit, uděláte za den takovýchto logistických pohybů jen pár; pokud vás místo gimbalu postihne přítomnost hlavy klasické, vykonáte denně takových pohybů, chtě nechtě, stovky. O jejich úspěšnosti už vůbec nemluvě...

Shrnuto: změna směru dalekohledu usazeného na klasické stativové hlavě vyžaduje šest pohybů (viz výše). To v ideálním případě, kdy přecílíte přesně a pozorovaný objekt se dál nehýbe (už se vám tohle někdy v terénu přihodilo?). Změna směru dalekohledu usazeného na gimbalové hlavě vyžaduje švenk *jediny*.

Neohrabané stativové hlavy pozorování často spíše brání, než aby jej usnadňovaly. A nejde o značku: Gitzo nebo Manfrotto jsou sice špičková kvalita, ale s fyzikálními zákony a konstrukčními omezeními nepohnou ani ony. Stejně firmy však vyrábějí i hlavy gimbalové. V nabídce některých dokonce uvádějí i „využití pro birdwatching“. Přesto jsem se zatím ani u nás, ani nikde ve světě se stativákem na gimbalu nesetkal. Za sedm let v zahraničí na všech kontinentech to už bude docela reprezentativní vzorek, takže ptáčkáři gimbal asi moc často nevyužívají.

Foto: Tomáš Grim

Uživatelsky příjemný chod gimbalové hlavy ocení bird(watch)er jak při pozorování neposedných bahňáků (zde na rybníku Nesyt u Lednice na jižní Moravě)...

Foto: Tomáš Grim

... tak během honu na rtuťovité hejno línůšek na tahu (zde u Majetína na střední Moravě). Klasické stativové i typické gimbalové hlavy mají patku pro stativovou destičku dale (pod spektivem). Na snímku je však odlehčený gimbal (LensMaster), který má patku na boku (vedle spektivu). Pokud chráníte stativový dalekohled pouzdra, nepředstavuje to žádný problém: pouzdra je sice navrženo pro tradiční dolní umístění patky, ale má vůli a otočení patky do boku snese (alespoň u pouzdra od firmy Meopta, na snímku).

Kdybych občas nefotil, ani by mě tohle rozšíření působnosti gimbalové hlavy nenapadlo – netušil bych, že gimbal vůbec existuje.

Což by byla škoda. Gimbalová hlava totiž poskytuje pozorovatelský komfort, který je mimo možnosti klasických hlav. K dostání jsou i modely „gimbal s pákou“ (kterou znáte z klasických hlav). Někomu může páka vyhovovat. Mně přijde jako prvek navíc. Gimbal totiž umožňuje tak fluidní a nesetrvačný pohyb, že švenkovat můžu s vynaložením zcela minimálního úsilí – rukou, kterou mám na stativáku tak jako tak, protože jí ostfím.

Bolesti zad ze mě udělaly minimalistu. Proto používám odlehčenou gimbalovou fotohlavu od LensMaster (<https://www.lensmaster.co.uk/>), kterou vidíte na obrázcích. Srovnajte s běžnými gimbalu v internetových nabídkách: *tenhle* se vejde do kapsy, váží kolem půl kilogramu

a unese jich deset. Na hlavě sedí osvědčený stativák od Meopty (MeoStar S2 82 HD) a hlava je ukotvená na ultralehkém karbonovém stativu Gitzo Traveler. Celá sestava je jak peříčko – jen o fous přes pouhé 3 kg!

Soustředím se jen na pozorování – a ne na nekonečné utahování a pak zas povolování a pak zas upravování utažení, protože „tenhle šroub zas nedoléhá“. To byl ostatně jeden z důvodů, proč jsem stativák sám nepoužíval (a jen příležitostně parazitoval na cizích). Mimochodem utahovací problém u gimbalové hlavy vzhledem k její ultrajednoduché konstrukci snad ani nastat nemůže.

Pozorování s gimbalovou sestavou posunulo můj birding i po třicetileté terénní zkušenosti na novou úroveň – vřele doporučuji!

Tomáš Grim

Zimní sčítání kání

Když jsem v srpnu 2020 přebíral koordinaci zimního sčítání kání, vydal jsem se do Tachova za jeho dlouholetým „šéfem“ Pavlem Řepou (1943–2021). Při sledování jeho přednášky v tachovském muzeu jsem ještě netušil, že se životní pouť tohoto všestranného člověka nečekaně rychle uzavře. Akci Buteo jsem převzal doslova v hodině dvanácté a o to víc vnímám závažek zimní sčítání udržet. Nejen kvůli jeho dlouhodobosti a celorepublikovému pokrytí, ale také pro osvětový význam. „Za velmi významný přínos akce považuji i její podíl ve formování ekologického myšlení veřejnosti. Káně lesní je známý druh, takže akce se zúčastnila i řada milovníků přírody bez hlubších ornitologických znalostí,“ psal Pavel Řepa v *Ptačím světě* 2/2015. Už tehdy ale projevoval oprávněné obavy o budoucnost sčítání, protože mnozí tradiční spolupracovníci stárnou a odcházejí.

Před zimou 2020/2021 jsem proto oslovil desítky dřívějších i současných sčítatelů s obnovenou výzvou ke spolupráci. Za poslední zimní sezonu jsem pak i navzdory obtížím způsobeným

epidemií obdržel něco přes sto hlášení. Může se to zdát hodně, ale ve srovnání s více než šesti sty spolupracovníky v 80. letech to vypadá, že nadšení je pryč. Nebo se mýlím?

A jak vlastně sčítání probíhá?

Dobrovolníci procházejí otevřenou krajinou na úseku dlouhém pět kilometrů a během tří víkendů (vždy v polovině listopadu, ledna a března) sčítají všechny viděné káně.

Jedním z cílů Pavla Řepy, jenž akci Buteo vedl od roku 1963, bylo spolu se sledováním populačních změn kání i dlouhodobé zaznamenávání proměn krajiny, které bohužel bývají k horšímu. Káně lesní spolu s poštolkou obecnou jsou dosud našimi nejhojnějšími dravci. Jak dlouho ale budou i tyto přizpůsobivé druhy schopny žít v intenzivně obhospodařované kulturní krajině? Neopominutelnou úlohou akce Buteo je upozorňování na stav životního prostředí a zimní sčítání kání je k tomu dobrou příležitostí. Přidáte se? Budete vítáni! ➤

Kontakt na koordinátora:

Hynek Skořepa, Muzeum regionu Boskovicka, Hradní 1, 680 01 Boskovice
e-mail: upolin@seznam.cz, telefon: 737 598 072 (muzeum)
web: muzeum-boskovicka.cz/akce-buteo/ms-1874/p1=1874

Foto: Pavel Smyček (pasm.cz)

INZERCE

Moje zkušenosti s NL Pure 12 × 42

Foto: Zdeněk Vermouzek

Řada NL Pure se objevila na trhu v loňském roce, ale bylo – a doposud je – velice těžké se k přístrojům skutečně dostat. Zájem výrazně převyšuje výrobní kapacitu rakouského závodu a na dodání přístrojů se čeká i několik měsíců. Uvítal jsem proto možnost zápůjčky na vyzkoušení.

Dlouhodobě propaguji používání skladných dalekohledů s menším zvětšením, ale když jsem poprvé držel v ruce NL Pure 12 × 42, okamžitě mě zaujal. Jako člověk, který se v optice trochu orientuje, jsem byl zvědavý hlavně na šířku zorného pole – dalo by se čekat, že velké zvětšení

s menší vstupní čočkou povedou k docela úzkému zornému poli. První pohled skrz NL Pure mě ovšem přesvědčil o opaku. A jak dopadlo testování v praxi?

Nebudu napínat – NL Pure 12 × 42 je vynikající po všech stránkách. Barevné podání i vykreslení detailů je perfektní, obraz je absolutně ostrý až do samých okrajů širokého zorného pole. Z fyzikální podstaty vyplývá, že dalekohled s parametry 12 × 42 musí být méně světlý než srovnatelné přístroje s menším zvětšením (tj. např. NL Pure 10 × 42), ale za měsíc použi-

vání jsem nenašel na situaci, kdy by mě tato mírně nižší světelnost omezovala. Ze specifických optických vlastností tak stojí za zmínku jen nutnost častějšího přestřívání při pozorování na krátké vzdálenosti (např. na vrabce v živém plotě pár metrů od pozorovatele). Ostríci kolečko se ale ovládá výborně, tuhost pohybu je tak akorát, takže reálným problémem častější ostření opravdu není.

Jak je u firmy Swarovski zvykem, optika je dotažená k hranicím možného, ovšem pozadu nezůstává ani mechanické provedení a především doplňky. Dalekohledy NL Pure mají zvláštní zploštělý tvar, který může působit nezvykle. Jeho význam poznáme, jakmile dalekohled uchopíme – kopíruje ergonomii ruky a drží se snáz než běžné kulaté tubusy. Oceníme to především při delším pozorování, kdy se ruce méně namáhají a obraz zůstává klidný a stabilní. Tomu pomáhá ještě zdánlivá hloupost – operka čela. Větší stabilitu při pozorování přinese určitě každému, ale obzvlášť ji oceníme my s brýlemi. Kombinace nízké hmotnosti, příjemného úchopu a opření o čelo vede k opravdu nečekané stabilitě obrazu, jakou by člověk od dalekohledu s dvanáctinásobným zvětšením vůbec nečekal.

Jedinou nevýhodou NL Pure je jeho cena. Dá se ovšem říct, že kvalitě rozhodně odpovídá a nákup tohoto dalekohledu můžeme považovat i za smysluplnou investici v době roztácející se inflace. Swarovski garantuje vysokou odolnost, vodotěsnost až do 4 m a desetiletou záruku. Ta investice se rozhodně vyplatí. ➤

Zdeněk Vermouzek

Jak probíhal Kurz určování ptáků v době koronavirové?

Vzhledem k nepříznivé epidemiologické situaci jsme museli letošní ročník z velké části realizovat v on-line prostoru. Jak se naučit určovat ptáky on-line, však netušili lektoři ani účastníci. Čas, který měl být původně strávený v terénu, se v jednu chvíli kompletně přesunul za počítač a před lektory stál nelehký úkol – pokusit se účastníky motivovat a nadchnout do určování natolik, aby sami vyrazili do terénu a plnili „domácí úkoly“.

Naštěstí se na začátku května, kdy venku zpívalo nejvíce ptáků, situace zlepšila natolik, že jsme mohli přidat i společné venkovní vycházky. Najednou se začaly spojovat nahrávky ze sluchátek s opravdovými hlasy, stejně jako postavy účastníků s obličejí z obrazovek. Bylo to moc fajn, ale pravidelné středeční on-line semináře, kde jsme se potkávali všichni z různých míst najednou, měly také něco do sebe. A tak se už těšíme na další, „hybridní“ ročníky Kurzu určování ptáků, které budou mít od každého něco.

Ročník 2021 byl podpořen Magistrátem hlavního města Praha. Fotoreportáž z letošního ročníku najdete na webu¹.

*Za lektory kurzu Ondřej Belfín,
Jakub Hlaváček a Josef Rutterle*

Jak kurz hodnotí účastníci?

Nádherný svět ptáků se mi zas trochu víc „odtajnil“. Úžasná byla možnost studia on-line, z rodinných důvodů bych to jinak nestihala. Co zdůraznit více? Fantastické nasazení lektorů a jejich snahu maximálně využít on-line možnosti, nebo odvalu spolužáků svěřit se s tím, že taky nepoznají toho ptáka na fotografii nebo jeho hlas, úplně stejně jako já? To všechno mi hodně pomohlo. A za to bych taky ráda všem poděkovala. Něco navíc? Naučila jsem se lépe pozorovat každý pohyb v terénu, třeba těch veverek, o kterých jsem neměla tušení. A pro zasmání? Poslechla jsem námět dát si ptačí hlas jako zvonění telefonu. Ovšem venku se mísil s okolními zpěváky a ani mě nenapadlo, že to je telefon. Potom mě trochu zaskočily udivené otázky: proč nebereš telefon? Souhrnem: jako obvykle jsem si při tom širokém záběru nových znalostí, které se na nás řítily, mohla říkat se Sokratem: Víím, že nic nevím. Teprve časem se začaly vynořovat souvislosti a jednotlivé poznatky se skládaly do trochu srozumitelnějších obrysů. Závěrem bych ještě jednou poděkovala všem lektorům i za to, jak vymysleli, jak nám vše ještě víc přiblížit. Důležité je i to, že vííme, že se na ně i dál můžeme obracet se svými otázkami. Také nám poradili, kde ještě najdeme akce s ptáky – to máme i v praktické příručce ke kurzu. Budou ještě další vycházky, kde se ptáci, ale také lidé z obrazovky zhmotní do 3D, i to je zajímavý zážitek. *Jitka Nováková*

Již delší dobu jsem měla touhu naučit se rozoznávat druhy ptáků, které běžně vídám a slyším

a nedokážu je identifikovat. Rozhodnutí poohlédnout se po nějakém kurzu u mě přišlo při sčítání ptačí hodinky v lednu 2021, když jsem zaměřila svoji pozornost na krmítko u řeky Jizery a rozpoznala králíčka obecného... nebo ohnivého? Poté jsem objevila kurz ČSO. Samostudium nebylo v mém případě příliš úspěšné. Neměla jsem motivaci a vůli, nebylo mě učít se z knížek. Skutečnost, že se kurz vzhledem k probíhajícímu vládním opatřením proti covidu-19 překlátil do on-line podoby, mě naopak potěšila, protože jsem to už nechtěla odkládat.

Kurz mi přinesl nejen mnoho informací, ale i velké zpříjemnění doby, kdy se nikam nesmělo. Na pravidelné středeční semináře jsem se těšila, protože kurz byl veden velmi zdařile a profesionálně, motivoval k dalšímu studiu a byla u něj legrace. Jsem přesvědčena, že on-line formou jsem se naučila více, než kdybychom se potkávali osobně. Červnové vycházky pak přinesly příjemná setkání plná sdílení, navázání přátelství, smíchu, pohody a domluvení dalších společných aktivit mezi jednotlivými účastníky kurzu.

Kurz mě bavil, inspiroval k dalšímu smysluplnému trávení volného času a také k zapojení se do dalších zajímavých činností. Líbilo se mi, že po každém on-line setkání byli ještě nějakou dobu všichni lektoři, ale i většina účastníků kurzu připojeni a dlouho jsme se loučili, protože jsme se ještě chtěli o ptačích bavit a diskutovat různá témata. Nechtělo se mi vůbec končit a odpojit se. Bylo to efektivně strávený čas. Děkuji všem lektorům, Pepův smích mi bude při určování ptáků chybět. Nutno ještě podotknout, že kurz byl perfektně organizačně veden (precizní dochvilnost lektorů, jejich znalosti a dovednosti, soustředěnost, pozitivní naladění, motivace účastníků, milý přístup, technické dovednosti a další). Příjemné rovněž bylo, jak se všichni tři lektoři doplňovali, střídali ve výkladu, upřesňovali, dávali k dispozici své zkušenosti, příběhy, doporučení či postřehy ze své praxe. Kurz měl i přesah, člověk našel lidi podobného smýšlení, nadšení a třeba i budoucí kamarády.

Štěpánka Radíková

¹ birdlife.cz/ohlednuti-za-kurzem-urcovani-ptaku-2021

Účastníci ukazují své základní pomůcky na stole – „Svenssona“ a novou Příručku Kurzu určování ptáků ČSO

Foto: Dagmar Zaplatilková

Mimo nabitý on-line program proběhlo také 45 vycházek s různými lektory po celé ČR

Kamarád do deště i do sněhu

Nové chytré krmítko a pítko vyvinuté ve spolupráci s Českou společností ornitologickou umožňuje příkrmování různými typy směsí i napájení ptáčků. Robin je skvělým místem pro sčítání opeřenců v rámci **Ptačí hodinky**, která se uskuteční 7. až 9. ledna 2022. Podrobnosti o akci, které jsme hrdým partnerem, najdete na ptacihodinka.birdlife.cz.

Vybavte se na sčítání se speciální slevou pro čtenáře Ptačího světa! Do nákupního košíku v našem e-shopu www.plastia.eu zadejte **slevový kód KANELESNI** a ušetříte 20 %.

plastia
zasadíte radost

Slevový kód ve výši 20 % platí na nákup celého sortimentu v e-shopu www.plastia.eu. Slevu není možné kombinovat s jinými akčními nabídkami a není jí možné sčítat. Slevový kód uplatníte v období od 1. 11. 2021 do 9. 1. 2022 na www.plastia.eu. Nevztahuje se na dopravné a nákup dárkových poukazů. Sleva se odečítá z celkové hodnoty objednávky a platí pouze na objednávky s dodáním do ČR.

Zimní příkrmování ptáků je radost, ale i zodpovědnost

Sledování ptáků na krmítku je krásný zážitek – umožňuje přilákat opeřence do neobvyklé blízkosti a těšit se z jejich pozorování. Příkrmování ptákům prospívá nejen tím, že v tuhých mrazech jim pravidelná nabídka potravy doslova pomůže přežít, ale především se díky němu neustále rozšiřují řady milovníků ptactva a přírody. Od radosti z pozorování vede cesta k touze porozumět ptačímu životu, potřebě ptáky chránit a s nimi i prostředí, v němž žijí. A ochrana přírody je to, co pomůže ptačím populacím nejvíc, přičemž každý hlas, který se o ni zasadí, se počítá.

Příkrmování ovšem není černobílé – nevhodná potrava ptákům škodí, vysoká koncentrace jedinců na téže místě usnadňuje šíření nemocí, špatně umístěné krmítko slouží spíš jako past a hostina pro kočky. Zanedbat nesmíme ani vliv na celé ptačí populace. Pomoc „krmítkovým“ ptákům znevýhodňuje druhy, které na krmítka nelétají, včetně všech tažných ptáků.

Jako u každé činnosti je proto důležité přistupovat k příkrmování ptáků zodpovědně. Vědět, že příkrmuji do velké míry pro své potěšení

(a to není špatná motivace – obzvláště pokud díky tomu přitáhnu pozornost dalších zájemců o přírodu), a dodržet pár základní pravidel.

Vyberme krmítko, které

- sníží potkávání ptáků na jednom místě – raději více menších krmítek, nejlépe i různých konstrukcí, než jedno veliké;
- lze snadno vyčistit;
- brání míchání trusu, slin a zbytků s potravou – když ptáci sedí přímo v potravě, zvyšuje se tím riziko nemocí; pokud to naše krmítko nesplňuje, o to důležitější je pravidelné čištění.

Umístění krmítka

- mimo dosah koček, alespoň 1,5 metru vysoko;
- ptáci mají rádi kolem krmítka přehled – vidí lépe na predátory;
- zabezpečíme skleněné plochy v okolí – postup na www.birdlife.cz/ptaci-a-skla.

Provoz krmítka

Příkrmovat můžeme od listopadu do března, případně pouze při sněhové pokrývce a za velkých mrazů. Mimo zimní období hrozí vyšší riziko přenosu chorob, ptáci mají jiné potravní nároky a příkrmovat tak, abychom omylem neublížili, je mnohem obtížnější. Uzpůsobme proto raději zahradu či své okolí tak, aby ptáci našli dostatek přirozené potravy a úkrytů. Pomůžeme tím i hmyzu, nejen ptákům. Více na birdlife.cz/ptaci-zahrady.

Můžeme příkrmovat, ale ne překrmovat – to platí jak pro zpěvné, tak vodní ptactvo. Snažíme se, aby bylo krmítko plné vždy ve stejnou denní dobu, zvláště před setměním, kdy si ptáci vytvářejí zásoby energie na noc, a po ránu, kdy energii doplňují. Pokud přes poledne zůstane krmítko vyzobané, je to dobrý znak, že nepřekrmujeme. Denně měníme vodu v pítku a odstraňujeme trus i zbytky potravy. Krmítko i pítka jednou týdně očistíme kartáčem, důkladně opláchneme a necháme vyschnout.

Pokud se pod krmítkem hromadí vyházené zrní, změníme čas od času jeho umístění – ať mají ptáci sbírající potravu ze země „čistý stůl“.

Nemoc na krmítku, co dělat?

Načepýřenost, malátnost, apatické posedávání v blízkosti krmítka – to jsou typické projevy ptačích chorob. Pokud se takoví jedinci u krmítka objeví, je třeba okamžitě zakročit a zabránit dalšímu šíření choroby. Klíčové je zcela přestat krmít alespoň na 14 dní, vše vyčistit a nechat důkladně vyschnout. Je lepší nutit ptáky k hledání přirozené potravy na větším území než je vystavovat nebezpečí smrtelné nákazy na plném krmítku.

Výskyt nemoci nahlásíme na webu ČSO birdlife.cz/choroby, pomůžeme tím monitoringu ptačích chorob na našem území. Na stejné adrese rovněž najdeme podrobnější návod, jak v případě nálezu nemocného ptáka postupovat, a další podrobnosti o ptačích chorobách.

U klasického krmítka dbáme na časté čištění, aby se nová potrava nemísila se starými zbytky a trusem

Foto: Petr Švancara

Co (ne)patří do krmítka

ANO

- ✓ semena (slunečnice, proso, pšenice atd. – ideálně bio)
- ✓ vlašské ořechy, nesolené arašidy
- ✓ ovesné vločky (ideálně bio)
- ✓ plody a bobule (jablka, jeřabiny)
- ✓ tuk (hovězí lůj, kvalitní tukové koule bez palmového oleje a **bez sítěk**)
- ✓ vodu ptáci ocení i v zimě

NE

- ✗ plesnivě a zkažené krmivo
- ✗ slané a kořeněné potraviny
- ✗ sladké potraviny, cukroví
- ✗ pečivo a zbytky z naší kuchyně

Ptačí hodinka

Zapojte své krmítko do vědeckého výzkumu!

Čtvrtý ročník sčítání ptáků proběhne **7. až 9. ledna 2022.**

Účastnit se může každý. Program je vhodný pro začátečníky i pro rodiny s dětmi. Pozvěte své přátele! Čím více sčítání, tím lepší znalosti o našich přezimujících ptačích získáme.

ptacihodinka.birdlife.cz

Čím častěji krmítko sledujeme, tím lépe

Pokud se rozhodneme ptáky příkrmovat, dělejme to zodpovědně a nezapomeňme si zároveň chvíle strávené pozorováním užít. Čím častěji budeme krmítko sledovat, tím lépe – hned ze tří důvodů:

- pozorování ptáků odbourává stres, zlepšuje náladu a zvyšuje kvalitu života;
- pozorování se proměňuje ve výzkumníky odhalující skrytá tajemství;
- případnou nemoc zjistíme hned v zárodku a můžeme obratem zakročit.

.....
Alena Jechumtál Skálová | je *mate-maticka od dětství tihnoucí k ornitologii. Pracuje v ČSO jako koordinátorka občanské vědy – programů zapojujících veřejnost do vědeckého výzkumu.*

Výhodou tubusových krmítek a držáků na lojové koule či ořechy je, že se potrava nemísí s trusem

Foto: JaS

Zásobník chrání potravu před vlhkem, i tak je ale nutné krmítko pravidelně čistit

Foto: Michal Lachna

Na Varanger v zimě

Všechna foto: Zdeněk Souček

Je polovina února a my v ranní tmě odjíždíme s průvodcem Orjanem ve člunu k plovoucímu krytu v jednom rohu přístavu na břehu Barentsova moře v Båtsfjordu na severní straně norského poloostrova Varanger. Zde je místo, kde se zdržuje největší množství zimujících ptáků. Naším cílem je pozorování a fotografování ptačích druhů, které tu tráví zimu. Orjan nás pouští do fotografického krytu a nechává nás v něm samotné. Stále ještě za tmy otevírám okénko a snažím se rozeznat ptáky plovoucí několik metrů přede mnou. Ve světle lampy se náhle zjevuje kajka královská. Vysněný druh, na který jsem se několik roků těšil a kvůli kterému jsme absolvovali cestu až sem na daleký sever. A jak je blízko! Můj Canon spouští dávku. To ještě netuším, že v průběhu dne budou kajky tak blízko mě, že bych si jednu mohl chytit do ruky.

Proč v zimě na Varanger

Norský poloostrov Varanger se nachází na severovýchodním okraji norské pevniny těsně nad sedmdesátou rovnoběžkou. Má rozlohu 2069 km² a patří ke kraji Finnmark. Většina ostrova má členitý hornatý terén pokrytý tundrou, v jižních partiích částečně tajgou. Nejvyšším vrcholem je Stangenestind se 725 metry nadmořské výšky. Převážná většina území je od roku 2006 chráněna jako národní park Varangerhalvøya. Varanger se v posledních letech stává častým cílem výprav českých ptáčkářů. V krátkém letním období tady lze pozorovat přes sto ptačích druhů, zatímco v zimním období jich tu můžeme spatřit maximálně čtyřicet. Mezi nimi jsou ovšem takové, kvůli kterým stojí za to cestovat sem i v zimě. Jsou to zejména zimující vrubozobí, kteří v sezoně hnízdí v dalekých severnějších lokalitách. Někteří z nich jsou pozorovatelní i na jaře, ale zejména kajka královská je zde druhem vyložené zimním. Nejlepšími termíny pro zimní návštěvu jsou únor a březen.

Jak cestovat

Má první zimní výprava na Varanger se uskutečnila v polovině března roku 2017 s kamarády Lubošem Vaňkem a Janem Andreskou a hlavním cílem bylo fotografování papuchalků severních na sněhu. Na druhou výpravu jsem se s Lubošem vydal v únoru 2019 za kajkou královskou. V obou případech jsme letěli z Prahy přes Helsinky na malé letiště v tajze ve finském Ivalu. Druhou možností je let do norského Kirkenes. Finská varianta je výhodnější z hlediska ceny, neboť půjčení auta i nákup potravin

Pobřeží Barentsova moře v Båtsfjordu na severní straně norského poloostrova Varanger

jsou zde levnější než v Norsku. Z Ivala se pokračuje po silnici E75 do Utsjoki (170 km) na břehu řeky Tana tvořící finsko-norskou hranici a dále podél řeky zajímavou silnicí č. 895 až k Varangeru. Silnice bývá v zimě upravená a cesta v autě, které má pneumatiky vybavené hřeby (jiné auto vám zde v zimě ani nepůjčí), probíhá v klidu. Po silnici každou chvíli projíždí pluh, takže v případě větrného počasí se závěsemi je možné si na něj počkat a pokračovat za ním.

Na obou výpravách jsme se zastavili v motorestu Neljän Tuulen Tupa s charakterem lovecké chaty na samotě u silnice E75 za Inari (80 km od letiště Ivalo). Při druhé výpravě jsme zde i přenocovali. Okolo motorestu zřídila majitelka několik ptačích krmítek, na nichž je možné přes den pozorovat řadu místních lesních druhů. Zejména se tu pohodlně fotí hýlové křivčí nebo sýkory laponské. Určitě lákavé druhy, na něž bude více času až na zpáteční cestě, kdy je dobré zde před odjezdem na letiště opět přenocovat. Při první cestě na konci března bylo na krmítkách

V Båtsfjordu si lze pronajmout plovoucí kryty k fotografování vodních ptáků zblízka

kolem dvaceti hýlů křivčích. Při druhé cestě v únoru jsme jich viděli jen pár, protože prý měli teprve přiletět. Tito ptáci mají své pravidelné tahové cesty a jejich časový harmonogram místní obyvatelé dobře znají.

Přejezd bílé tundry

Při první zimní cestě na Varanger nejprve zajíždíme do Båtsfjordu, neboť ten z naší předchozí letní cesty neznáme a toužíme po kajce královské. Ta se na jižním pobřeží poloostrova téměř nevyskytuje. První den je ve znamení dvousetkilometrového přejezdu tajgou k hraniční řece Tana a podél ní k zasněženým kopcům varangerské tundry. Při zastávkách u silnice ještě v tajze několikrát zastihneme sojku zlověstnou a jednou na stromovém pahýlu překvapujeme sovici krahujovou. Je třeba přejít varangerské centrální hory. Přestože půle března u nás znamená většinou nástup jara, zde na sedmdesáté rovnoběžce je stále přes metr sněhu. Bílou krajinu prosvěcuje slunce, které je tak nízko, že se jen o kousek přehouplo přes kopce. Prostě sedmdesátá rovnoběžka. Při přejezdu náhorní plošiny před Båtsfjordem zažíváme obě tváře této drsné krajiny.

Ptačí život v přístavu v Båtsfjordu

Hýlové křivčí u krmítka ve finské tajze

Tu klidnou slunečnou, ale i tu, kdy víchř zvedá snůh a silnici tušíte pouze podle červených tyčí na jejím okraji. V některých zvláště větrných zimních dnech je jízda na této silnici povolena pouze za sněhovým pluhem jezdícím v pravidelných intervalech. Ty si přečtete na cedulce u silniční závoře a kupodivu to přesně funguje. To je zkratka Norsko.

Malé dvoutisícové přístavní městečko Båtsfjord nabízí ubytování ve dvou hotelích. V jednom z nich se brzy ráno probouzíme a kloužeme se do přístavu. Nedávná obleva a opětný mráz způsobily, že chodníky i silnice v městečku jsou jeden led. Místní jsou na tuto situaci, která se zde zřejmě opakuje často, dobře připraveni. Prakticky nevidíme nikoho, kdo by před sebou netlačil jakési sáně, o něž se opírá, aby vůbec udržel rovnováhu. Na moři se nám předvádějí hejna kajek mořských, Stellerových a královských společně s hoholkami ledními. Nádherná pozorování v dalekohledu, ovšem na fotografování příliš daleko. Je zřejmé, že použitelné fotografie kajek královských bude možné pořídit pouze z plovoucích krytů, které už ale jsou všechny zadané a dlouho dopředu objednané.

Ptačí ráj Hornøya

V naší cestě pokračujeme zpět na jižní pobřeží poloostrova, kde máme ve vesnici Vestre Jakobselv objednané ubytování. Je to ideální místo na hvězdicové výpravě do okolí. Ta nejdůležitější vede do městečka Vardø, které i když leží na ostrově, považuje se za nejsevernější pev-

ninské evropské město. S pevninou ho totiž spojuje 2890 metrů dlouhý tunel vedoucí 88 metrů pod mořem. Odsud je před námi jako na dlani ostrůvek Hornøya s majákem na vrcholu a vyhlášeným ptačím bazarem na strmých skalních útesech.

Na ostrov, který je přísnou ptačí rezervací, jezdí několikrát denně z Vardø loď, která může převést pouze limitovaný počet návštěvníků a při koupi jízdenky je nutné si předem rezervovat i termín zpáteční cesty. Za 300 norských korun (dnes už se cena vyšplhala na 550 NOK) se během deseti minut dostáváme na úžasné hnízdiště statisíců mořských ptáků. Ti sem stále přilétají. Hojný je zde alkoun úzkozobý, alka malá, kormorán chocholatý, racek tříprstý, ale lze pozorovat i alkouna tuštozobého a další severské druhy. A též množství papuchalků severních. Papuchalkové zimují v Atlantiku daleko od pevniny a na ostrov Hornøya

Hejno vytoužených kajek královských

Kajka královská v mozaice odrazů přístavních budov

přiletí ještě v době, kdy svahy nad mořem pokrývá vrstva sněhu. Ale v této době se už připravují na hnízdění a svádějí souboje o hnízdní místo. Je to zajímavý pohled, protože snůh vytváří s jejich barevným zobákem a exotickým vzhledem zajímavý kontrast. A tak konečně ležím nad zasněženou skálou a fotím.

Po návratu z ostrova se v přístavu jen tak mimochodem setkáváme s rackem šedým. Vzpomínám na jeho slavný ojedinělý výskyt v Praze v roce 2012. Doufal jsem, že ho jednou uvidím i někde na severu, ale že se to po silném zážitku z Hornøya nebude ani nijak slavit, mě nenapadlo. Ve Vardø Hotel u přístavu si kupuji skvělou knihu *Birding Varanger*. Cestou zpět se ještě kocháme zde typickým rarohem loveckým a spoustami kajek u mořského pobřeží. Večer se konečně objevuje i polární záře, což je jedinečným zakončením tohoto úspěšného dne. Zimní Varanger mi učaroval a je mi jasné, že se sem kvůli kajkám královským ještě vrátím.

Znovu do Båtsfjordu

A tak se v únoru 2019 s Lubošem ubytováváme v hotelu Båtsfjord Brygge. Po dvou letech jsme opět v zimě v Båtsfjordu! Příští dva dny strávíme ve fotokrytu na mořské hladině. Jeho přesná poloha je: 70.6329628N, 29.7196342E. Následující pohled na známý přístav, večerní prohlídka terénu a porada s Orjanem Hansenem, průvodcem společnosti Arctictourist (<http://arctictourist.no>), u níž jsme si objednali kryty. Orjan nám půjčuje

Skupinky kajek Stellerových se pohupují na vodách přístavu

Elegantně zbarvený samec hoholky lední

Ptačí rezervace na ostrově Hornøya je dostupná pouze lodí

teplé a nepromokavé rybářské kombinézy, domlouváme ranní odjezd a vybavení na celodenní pobyt.

Ráno ještě za tmy odjíždíme s Orjanem ve člunu k plovoucímu krytu na moři v jednom rohu přístavu. Je to místo, kde se zimující ptáci nejvíce zdržují díky zpracované rybě, z níž se do moře občas dostane nějaký odpad, který je vítanou potravou. Zůstáváme celý den v krytu sami a sledujeme úžasné přírodní divadlo, v němž se nám představují různé druhy zdejší avifauny. Slunce už svítí nad okolními kopci a kolem se prohánějí hejna ptáků. Okénkem pozoruji skupiny kajek mořských, královských a Stellerových, početná hejna racků stříbrných bojujících o potravu a mrazivým vzduchem se zdá, že volání hoholek ledních, které tak dobře znám z mých výprav na polský poloostrov Hel. Kajka královská (*Somateria spectabilis*) je pro mě exotická nejen pestrým zbarvením kačerů, ale i svým výskytem. Zde u norského pobřeží vlastně pouze

Fotit papuchalka severního na sněhu je asi možné pouze v březnu na ostrově Hornøya

Přístaviště na ostrově Hornøya

zimuje, protože podmínky jsou tu díky končícímu Golfskému proudu mírnější a zdejší fjord nezamrzá. Její hnízdiště leží na severním arktickém pobřeží Ruska, v Grónsku a na severu Ameriky.

Dva dny trávím v plovoucím krytu ve společnosti kajek královských. Vtažen do děje v početných ptačích hejnech, sice sužován mrazem, ale zároveň posilován příjemným pocitem z nevšedních a vysněných zážitků. Kajky fotím jednu za druhou. Barevnou mozaiku obohacují odrazy od pobřežních budov a mísí se s jasně modrou barvou vody Barentsova moře. Možná jsme první Češi, kteří si objednali tyto plovoucí kryty pro fotografování kajek z těsné blízkosti. Båtsfjord je díky své snadné dostupnosti pro ptáky a též dostatku potravy oblíbeným ptačím cílem s takovým množstvím kajek královských jako nikde jinde na Varangeru. Nevím, koho by ještě mohlo napadnout válet se v únoru na sedmdesáté rovnoběžce dva dny u vody, ale my si to náležitě užíváme. Druhý den jsou venku místo včerejších minus deseti dokonce tři stupně nad nulou. Námořnické zimní kombinézy nás hřejí a paměťové karty se rychle plní kajčím obsahem. Na tento výlet budu dlouho vzpomínat. A určitě ho doporučuji i ostatním.

Literatura:

Amundsen, T. 2015: *Birding Varanger*. Biotope AS, Kroggata 12, Vardø, 9950, Norway.

Chester, S. 2016: *The Arctic Guide*. Princeton University Press.

Frantzen B., Gunther M., Potorochin E., Solntseva Y. 2016: *Birding across the border*. NIBIO – Norwegian Institut of Bioeconomy Research, Norway.

Zdeněk Souček | je učitelem biologie. Zabývá se pozorováním a fotografováním ptáků a své fotografie představil na pěti samostatných výstavách. Je členem Klubu 300. Při cestách za ptáky navštívil přes třicet zemí světa. Často jezdí do NP Hortobágy v Maďarsku, oblíbil si Norsko, jižní Evropu, Kostariku nebo Brazílii a též střední Polabí, kde žije. www.fotosoucek.cz

Tvoříme lepší budoucnost pro společnost a planetu

Lafarge Cement, a. s. je jedním z významných výrobců stavebních materiálů v České republice. Kromě několika druhů cementu vyrábíme také maltovinové pojivo Multibat PLUS a vápence pro odsíření elektráren a tepláren ENVICALC. Dlouhodobě **udáváme směr ve snižování dopadů na životní prostředí. Respektujeme přírodu a naši planetu**, zhodnocujeme suroviny i materiály, které jiní považují za odpad. Zároveň **rekultivujeme vytěžené lomy**, aby nadále zdejší půda mohla být zemědělsky využívána.

Podporujeme ekologické, sociální, vzdělávací a kulturní projekty v našem regionu. Už od roku 2012 spolupracujeme s **Českou společností ornitologickou**. Staráme se o to, aby i příští generace měly možnost osobně zažít některé živočišné druhy, které jsou v současnosti na ústupu. Rozsáhlý areál cementárny a lomu sám o sobě poskytuje dostatečný prostor, klid a loviště řadě druhů ptactva. Ve spolupráci s Českou společností ornitologickou pracujeme přímo na **záchraně některých ohrožených druhů**. Cíleně jsme vytvořili podmínky pro **hnízdění vzácného sokola stěhovavého** na našem hlavním komíně a také **pomáháme zachovat ubývající populaci sýčka obecného**.

Zajímá vás, jak konkrétně Lafarge Cement, a. s. pomáhá ve svém regionu?

www.lafarge.cz

EXKLUZIVNÍ NABÍDKA

NEJOBLÍBENĚJŠÍCH MODELŮ PRO ČLENY ČSO:

**15%
sleva**

na nejoblíbenější
produkty*

- **MEOSTAR S2 82 HD**
okulár 30–60× WA
okulár 20–70×
- **MEOPRO 80 HD**
- **MEOSTAR B1 PLUS**
8 × 32
8 × 42
8 × 56
10 × 42 HD
12 × 50 HD
15 × 56 HD
- **PŘÍSLUŠENSTVÍ**
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta/Manfrotto stativ

Česká společnost ornitologická

DOPORUČUJE

ČSO

www.birdlife.cz

PO INDIVIDUÁLNÍ DOMLUVĚ JE MOŽNÉ SE
SLEVOU 15% ZAKOUPIT I OSTATNÍ PRODUKTY FIRMY MEOPTA

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

MEOPTA – OPTIKA, S. R. O. | Kabelíkova 1, 750 02 Přerov
Telefon: +420 581 241 111 | E-mail: meopta@meopta.com
www.meoptasportsoptics.cz

meopta

KE KOUPI NA
ESHOP.BIRDLIFE.CZ

